

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อประโยชน์ในการกำหนดกรอบแนวคิดขั้นต้นของการวิจัยและใช้เป็นความรู้พื้นฐานเพื่อทำความเข้าใจในการสรุปและวางกรอบความคิดโดยผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชน
 - 1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน
 - 1.2 รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน
 - 1.3 แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา
2. แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตร
 - 2.1 ความหมายของหลักสูตร
 - 2.2 ความสำคัญของหลักสูตร
 - 2.3 องค์ประกอบของหลักสูตร
 - 2.4 มิติการพัฒนาหลักสูตรและการสร้างหลักสูตร
 - 2.5 การนำหลักสูตรไปใช้
3. การพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น
 - 3.1 ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น
 - 3.2 เหตุผล และความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของ ท้องถิ่น
 - 3.3 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น
 - 3.4 แนวทางการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 4.2 งานวิจัยในต่างประเทศ
5. กรอบความคิดในการวิจัย

การมีส่วนร่วมของชุมชน

1. ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน

มีนักการศึกษาให้ความหมายของการมีส่วนร่วม ดังนี้

สัมฤทธิ์ กางเพ็ง (2545:9-11) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานหรือผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนในการทำงาน จะทำให้รู้สึกผูกพันกับงานหรือองค์กร ความรู้สึกผูกพันหรือเกี่ยวข้องหากมีการตัดสินใจดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันแล้วจะเป็นผลให้เกิดข้อผูกมัดหรือผูกพันสิ่งที่ตกลงใจร่วมกัน

อำนาจ สิทธิแสง (2544:41) ได้กล่าวถึงแนวคิดในเรื่องของลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน และได้สรุปเป็นหัวข้อของการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการพัฒนาชนบทเพื่อเชื่อมโยงไปสู่การมีส่วนร่วมขององค์กรบริหารส่วนตำบล ในฐานะองค์กรท้องถิ่นและเป็นตัวแทนของประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของโรงเรียนประถมศึกษาคือ

1. มีส่วนร่วมในการคิด ตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
2. มีส่วนร่วมในการวางแผน
3. มีส่วนร่วมในการกำหนดยุทธศาสตร์ในการปฏิบัติงาน
4. มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน
5. มีส่วนร่วมในการประเมินผล
6. มีส่วนร่วมในการรับผิดชอบ

เฉลิม เกิดโมลี (2543:59) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การที่ประชาชนได้ใช้คุณสมบัติส่วนตัวในด้านความรู้ความสามารถและทรัพยากรที่มีอยู่เข้าไปร่วมคิดตัดสินใจในขั้นตอนต่าง ๆ ด้วยตนเองหรือองค์กรที่ประชาชนจัดตั้งขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพและเสมอภาค

นเรศ สงเคราะห์สุข (2541:10) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา ตั้งแต่จนถึงสิ้นสุดกระบวนการ ได้แก่ การวิจัย (ศึกษาชุมชน) การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินการ การบริหารจัดการ การติดตามและการประเมินผลตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึงการรวมกันของบุคคลต่าง ๆ ทั้งประชาชน ภาครัฐบาล ภาคเอกชน ที่ร่วมดำเนินการ ร่วมฟัง ร่วมคิด ร่วมออกความคิดเห็น ร่วมสำรวจปัญหา ร่วมลงทุน ร่วมรับผลประโยชน์ ตัดสินใจ ใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการดำเนินงาน และร่วมแก้ปัญหาในชุมชนของตน

2. รูปแบบของการมีส่วนร่วมของชุมชน

ม.ร.ว.อคิด ะพีพัฒน์ (2538:188) ได้สรุปเกี่ยวกับรูปแบบของการมีส่วนร่วม ซึ่งอาจจำแนกได้ 3 ประการ ตามลักษณะของการมีส่วนร่วมคือ

1. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง (direct participation) โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชน
2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม (indirect participation) โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน เช่น กรรมการของกลุ่ม หรือชุมชน
3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ (open participation) โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน เช่น สถาบัน หรือหน่วยงานที่เชิญชวนหรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อไรก็ได้ตลอดเวลา

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542:189) ได้กล่าวถึงแบบของการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียน ดังนี้

- 1.การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนแบบชายขอบ (marginal participation) เป็นลักษณะการร่วมมือหรือการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนที่มีข้อจำกัดอันทำให้การมีส่วนร่วมไม่เต็มที่คือมีน้อยนั่นเอง ข้อจำกัดนี้อาจเกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่าง 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งรู้ดีกว่าตนเองคืออำนาจกว่า หรือมีทรัพยากรเชิงอำนาจ เช่น เป็นผู้มีความรู้มากกว่าจึงทำให้ไม่ปรารถนาเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ นั่นคือความเข้มข้นของการมีส่วนร่วมน้อยการมีส่วนร่วมของชุมชนแบบชายขอบเป็นการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียนและประชาชนทั่วไปกับโรงเรียน ซึ่งจะเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมโดยการร่วมงานหรือให้ความร่วมมือหรือร่วมสนับสนุนโดยอาจแสดงความคิดเห็นหรือร่วมกิจกรรมบ้างแต่ไม่มีการตัดสินใจมอบภาระให้เป็นของฝ่ายโรงเรียน ลักษณะของการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับกลุ่มผู้ปกครองนักเรียนหรือประชาชนทั่วไปมีลักษณะในการมาร่วมงาน ให้ความร่วมมือในการประชุมและให้ความสนับสนุนโดยการบริจาคเงินและสิ่งของ หรือร่วมดำเนินงาน บางครั้งอาจแสดงความคิดเห็นในการดำเนินการบ้าง แต่ก็ไม่มีน้ำหนักเพราะส่วนมากมักจะคล้อยตามการตัดสินใจกลุ่มที่มีอำนาจในการตัดสินใจมากกว่า เช่นกลุ่มของคณะกรรมการโรงเรียนหรือกลุ่มผู้นำในโรงเรียนที่มีอำนาจในการตัดสินใจมากที่สุด ผู้ปกครองของนักเรียนส่วนใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมน้อยโดยเฉพาะในเรื่องการออกความคิดเห็นเพื่อเสนอแนะให้โรงเรียนปรับปรุงเรื่องการเรียนการสอนในโรงเรียนเพราะถือว่าหน้าที่ในการจัดการศึกษาเป็นของโรงเรียนและครู หากผู้ปกครองนักเรียนจะแสดงความคิดเห็นหรือเสนอแนะอะไรก็ยิ่งเกรงว่าจะไม่ถูกหลักการของครูหรือโรงเรียน

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนแบบเป็นบางส่วน (partial participation) การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน เป็นการเข้ามามีเกี่ยวข้องของประชาชนในชุมชน หรือกิจกรรมการศึกษาในระดับความเข้มข้น มากกว่าแบบชายขอบ กิจกรรมโดยคณะกรรมการโรงเรียนจึงมีความสำคัญ ที่รัฐถือว่าเป็นนโยบายสำคัญซึ่งสามารถสร้างความชอบธรรมในการจัดการศึกษาของไทย การมีส่วนร่วมแบบเป็นบางส่วนนี้จะมีลักษณะที่มีส่วนร่วมแบบร่วมริเริ่มงาน มาร่วมงาน ร่วมให้การสนับสนุนด้วยการบริจาคหรือการร่วมมือในการทำงาน โดยมีบทบาทมากกว่าแบบชายขอบ ได้แก่ กลุ่มของคณะกรรมการ โรงเรียนสามารถร่วมแสดงความคิดเห็น และร่วมตัดสินใจได้บ้างซึ่งการตัดสินใจนั้นอาจจะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงการดำเนินการได้ทั้งหมดก็ตาม แต่อย่างไรก็ตามการคิดริเริ่มกิจกรรมต่างๆ ยังคงเริ่มต้นจากฝ่ายโรงเรียนและในการร่วมกิจกรรมสามารถมีส่วนร่วมได้ทุกกิจกรรมยกเว้นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนสมบูรณ์ (full participation) เป็นการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชน โดยทั้งสองฝ่ายร่วมกันอย่างเข้มข้นและเท่าเทียมกันต่างฝ่ายต่างมีอิทธิพลต่อกิจกรรมร่วมกัน ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมได้เต็มที่ เป็นการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้นำหลักในชุมชน เช่น เจ้าอาวาส ผู้บริหารโรงเรียน ประธานคณะกรรมการโรงเรียน เป็นกลุ่มที่มีบทบาทในอันที่จะชี้้นำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน เป็นแบบแผนของการมีส่วนร่วมและอำนาจในการตัดสินใจอย่างเต็มที่ กลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นผู้มีอิทธิพลเพราะมีทรัพยากรทางอำนาจ ทำให้มีบทบาทตามหน้าที่ที่เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน จะเป็นผู้นำในการริเริ่มงาน ผู้คิดงาน ร่วมดำเนินการร่วมสนับสนุน ร่วมงานและร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างจริงใจทุกขั้นตอนและมีอำนาจในการตัดสินใจได้มากที่สุด

ชูวัฒน์ วุฒิเมธี (2532 : 15) กล่าวถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมไว้ 4 รูปแบบคือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision making) ซึ่งเป็นการตัดสินใจตั้งแต่ในระยะเริ่มตัดสินใจในช่วงของกิจกรรมและการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (implemmentation) ซึ่งอาจเป็นไปในรูปของการเข้าร่วมโดยการให้มีการสนับสนุนทางด้านทรัพยากรการเข้าร่วมในการบริหารและการร่วมมือรวมทั้งการเข้าร่วมในการร่วม แรงร่วมมือ

3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (benefits) ซึ่งเป็นผลประโยชน์ทางวัตถุ ทางสังคมและทางส่วนตัว

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (evaluation) ซึ่งเป็นการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมดและเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป

ถวิล บุรีกุล (2543; อ้างถึงใน บุญชู ชัยเกริ.2549 : 27) ให้ความเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการมีส่วนร่วมว่าการมีส่วนร่วมโดยทั่วไปประกอบด้วยการให้ข้อมูล การเปิดความคิดเห็นของประชาชน การปรึกษาหารือการวางแผนงานร่วมกัน การร่วมปฏิบัติและการควบคุมติดตามโดยประชาชนเริ่มจากการสื่อสารทางเดียวซึ่งเป็นการให้ข้อมูลแต่เพียงอย่างเดียวไปจนถึงการสื่อสารสองทางที่เป็น การปรึกษาหารือร่วมคิดร่วมวางแผนและเมื่อสื่อสารเข้าใจตรงกันแล้วจึงเป็นการร่วมทำและในที่สุดเป็นการร่วมติดตาม ควบคุม ซึ่งนับเป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมสูงสุด

จากแนวคิดของนักการศึกษาสรุปได้ว่ารูปแบบในการมีส่วนร่วมของชุมชนที่สอดคล้องกับงานวิจัยในครั้งนี้คือชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบของการร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผล ร่วมปรับปรุงพัฒนา และร่วมภาคภูมิใจ ในการใช้หลักสูตรที่โรงเรียนได้ ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรความต้องการของท้องถิ่น

3. แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

โอวาท สุทธนารักษ์ (2528: 137) ได้กล่าวถึงแนวทางในการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาว่าส่วนใหญ่จะเข้ามาได้ในลักษณะของการคัดสรรเพื่อเป็นคณะกรรมการโรงเรียน เพื่อทำหน้าที่คอยให้ความช่วยเหลือในกิจการต่าง ๆ ตามที่โรงเรียนต้องการขอความช่วยเหลือ และเน้นว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาหมายถึงการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น การกำหนดความต้องการทางการศึกษา ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรให้สอดคล้องกับความเป็นจริง และการติดตาม ประเมินผลจากงาน

ณิชนานต์ บุญเกิด (2541; อ้างถึงใน พูลศรี ไม้ทอง. 2543 :32) กล่าวไว้ว่า คณะกรรมการวางแผนพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษา ได้เสนอแนะแนวทางการปฏิรูปการศึกษาในด้านการระดมสรรพกำลังและการลงทุนทางการศึกษาว่า การดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและช่วยรับภาระในการจัดการศึกษา อาทิ ระดมผู้รู้มาช่วยสอนโดยเปิดโอกาสให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณสมบัติเหมาะสมมาสอนในสถานศึกษา เปิดโรงงานเพื่อให้ให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง การให้ผู้มีอายุช่วยเหลือเด็กในศูนย์เด็กเล็ก และในด้านการปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนเปิดโอกาสให้ประชาชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรและมีการกำหนดมาตรฐานขั้นพื้นฐานของผู้เรียนและสถานศึกษา และที่สำคัญก็คือได้จัดรูปแบบการบริหารการศึกษาโดยส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน กำหนดจุดมุ่งหมาย การจัดทำหลักสูตร ตลอดจนการตรวจสอบคุณภาพ เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต

จากรายงานการวิจัยประกอบร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในประเด็นเกี่ยวกับ บทบาทของชุมชนกับการจัดการศึกษา ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนใน

การจัดการศึกษาโดยโครงสร้างกระบวนการเรียนรู้ว่าต้องอาศัยองค์ประกอบ 3 อย่าง ที่มีอยู่แล้วในชุมชน ได้แก่ คนซึ่งประกอบด้วยผู้รู้หรือผู้ทรงปัญญา ผู้นำชุมชน กลุ่มหรือองค์กรและชาวบ้านทั่วไป ความรู้ ประกอบด้วยความรู้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้จากภายนอกหรือที่เป็นภูมิปัญญาสากล ทรัพยากรประกอบด้วย โภคทรัพย์ เช่นที่ดิน แหล่งน้ำ พืช และสัตว์

จากแนวคิดข้างต้นสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษา โดยการร่วมกำหนดหลักสูตรท้องถิ่นและเนื้อหาสาระที่ใช้ในการศึกษา ร่วมในการดำเนินการสนับสนุนและร่วมรับผลประโยชน์จากการจัดการศึกษา มีส่วนร่วม ในการคิดร่วมทำ ร่วมให้และใช้ข้อมูลเพื่อกำหนดเป้าหมาย จัดทำแผนพัฒนา ตรวจสอบ ประเมินผลและปรับปรุงสถานศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตร

1.ความหมายของหลักสูตร

มีผู้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้มากมายและแตกต่างกันไป ตามประสบการณ์ดังนี้
 สุนีย์ ภูพันธ์ (2546 : 9-14) ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ดังนี้คือ

1. วิชาและเนื้อหาสาระที่จัดให้แก่ผู้เรียนต้องเรียนในชั้นและระดับต่างๆ
2. เอกสารหลักสูตรประกอบด้วยจุดมุ่งหมาย หลักการ โครงสร้าง เนื้อหา สาระ อัตราเวลาเรียน กิจกรรม ประสบการณ์ และการประเมินผล
3. กิจกรรมต่างๆที่ครูและผู้เรียนจัดขึ้น
4. แผนสำหรับจัดโอกาสการเรียนรู้หรือประสบการณ์ที่คาดหวังแก่นักเรียน
5. มวลประสบการณ์ของผู้เรียนที่อยู่ในความรับผิดชอบของโรงเรียน รวมถึงเนื้อหา

วิชาที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียนด้วย

6. จุดมุ่งหมายปลายทางเป็นสิ่งที่สังคมมุ่งหวังหรือคาดหวังให้กับเด็กได้รับ
7. ระบบการเรียนการสอนโดยมีแผนการเตรียม โอกาสของการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนที่

จัดขึ้น โดยโรงเรียน

รุจิร ภูสาระ (2545:1-2) ให้ความหมายที่ใกล้เคียงหลักสูตรไว้ว่า

1. เป็นโปรแกรมการเรียน
2. เป็นเอกสารหลักสูตร
3. เป็นแผนการจัดกิจกรรม

สมจิต จันทรฉาย (2533: 37) กล่าวถึงความหมายของหลักสูตรไว้ 3 สถานะ ไว้ดังนี้คือ

- 1.เอกสารที่เขียนขึ้นอย่างเป็นทางการ จัดทำเป็นแผนงานเพื่อให้บรรลุถึงผลผลิต

แผนงานนี้ประกอบด้วย ประสบการณ์การเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนซึ่งรวมถึงจุดมุ่งหมาย กิจกรรม สื่อการเรียนการสอน ข้อกำหนดเกี่ยวกับการวัดและประเมินผล รวมทั้งกำหนดเวลา หลักสูตรในลักษณะนี้มีหลายระดับ เช่น หลักสูตรระดับโรงเรียน หลักสูตรระดับชาติและหลักสูตรระดับท้องถิ่น

2. ระบบหลักสูตรเป็นขอบเขตการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร ประกอบด้วย การจัดการด้านบุคลากร การพัฒนาหลักสูตร การใช้หลักสูตร การประเมินผลหลักสูตร ผลผลิตของหลักสูตรคือตัวหลักสูตร

3. ศาสตร์แขนงหนึ่งทางการศึกษา เป็นความหมายที่ใช้ในสถาบันการศึกษาระดับสูง ในความหมายของศาสตร์ด้านหลักสูตร

จรัญญ์ รัตนวิฑูรย์ (2533 : 10) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้อีกหลายประการ คือ

1. เนื้อหาที่จัดไว้เป็นระบบให้ผู้เรียนได้ศึกษา เพื่อให้จบชั้นหรือรับประกาศนียบัตร ในหมวดวิชาสำคัญ เช่น หลักสูตรสังคมศึกษา หลักสูตรพลานามัย

2. เค้าโครงทั่วไปของเนื้อหาหรือสิ่งเฉพาะที่จะต้องสอนซึ่งโรงเรียนจัดให้แก่เด็ก เพื่อให้เด็กมีความรู้จนจบหรือได้รับประกาศนียบัตร เพื่อให้สามารถเข้าเรียนต่อทางอาชีพต่อไป

3. กลุ่มวิชาและประสบการณ์ที่กำหนดไว้ให้ผู้เรียนภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคม ความก้าวหน้าทางวิชาการ ความต้องการของผู้เรียน หลังจากนั้นก็กำหนดเนื้อหาและประสบการณ์ตามวัตถุประสงค์เป็นขั้นตอนต่อไป

แรมสมร อยู่สถาพร(2533:2) ได้สรุปความหมายของหลักสูตรไว้ว่า เป็นชุดการเรียนรู้ และประสบการณ์สำหรับเด็กที่โรงเรียนจัดให้เพื่อบรรลุเป้าหมายของการศึกษาโดยครอบคลุมด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดที่นำมาจากความรู้ที่สะสมกันมาและนำมารวมกันเป็นเนื้อหาวิชาเช่นวิชา วิทยาศาสตร์ วิชาสังคมศาสตร์ และวิชาคณิตศาสตร์เป็น ต้น

2. ทักษะที่สำคัญเพื่อใช้แสวงหาความรู้ต่าง ๆ เช่น ทักษะทางภาษา ซึ่งส่วนมากได้แก่ การอ่าน การเขียนและพูด รวมทั้งทักษะการติดต่อระหว่างชาติและภาษาท่าทาง

3. กระบวนการประเมินและการตัดสินใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับบทบาทของแต่ละบุคคลในสังคม

4. กระบวนการทางสมองหรือความสามารถในการแก้ปัญหาที่ทำให้เด็กสามารถมองเห็นปัญหา สามารถเปรียบเทียบและหาคำตอบได้อย่างมีเหตุผล

5. ประสบการณ์ด้านสุนทรียภาพเช่น ศิลปะ ดนตรี และการเดินรำ ซึ่งเป็นมรดกที่สำคัญของแต่ละชาติ ทำให้ชีวิตประจำวันมีความสุข

ธารง บัวศรี (2532:6) ให้ความหมายหลักสูตรไว้ว่า เป็นแผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดมุ่งหมายการจัดเนื้อหาสาระ กิจกรรมและมวลประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับ จีระพันธุ์ พูลพัฒน์ (2532:3) ที่กล่าวถึงความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตรคือมวลประสบการณ์ทั้งหลายที่นักเรียนแต่ละคนพึงมีในโปรแกรมการจัดการศึกษา เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายทั่วไป และจุดมุ่งหมายเฉพาะที่ได้มีการวางแผนเอาไว้ในรอบของทฤษฎี และผลการวิจัยการศึกษาหรือการปฏิบัติงานที่ผ่านมาทั้งในอดีตและปัจจุบัน

จากแนวคิดของนักการศึกษาสรุปความหมายของหลักสูตรได้ว่าเป็นมวลประสบการณ์หรือกิจกรรมที่จัดให้แก่ผู้เรียนทั้งในและนอกห้องเรียนอันจะส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ด้านความรู้ ความคิด เจตคติและการปฏิบัติในทิศทางที่พึงประสงค์

2. ความสำคัญของหลักสูตร

วัฒนาพร ระเบียบทุกข์ (2545:3) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรว่าสถานศึกษาจะต้องทำงานร่วมกับครอบครัวและชุมชน ท้องถิ่น วัด หน่วยงานและสถานศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนในท้องถิ่นเพื่อให้เกิดผลตามจุดมุ่งหมายสำคัญของหลักสูตร ซึ่งสถานศึกษาต้องพัฒนาหลักสูตรภายในบริบทและแนวทางดังนี้

1. หลักสูตรควรพัฒนาให้เด็กเกิดความสุขและความเพลิดเพลินในการเรียนรู้ เปรียบเสมือนวิธีสร้างกำลังใจและเร้าใจให้เกิดความก้าวหน้าแก่ผู้เรียนให้มากที่สุดควรให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้สำคัญๆในการอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น ได้ข้อมูลสารสนเทศ และเทคโนโลยี สื่อสาร ส่งเสริมจิตใจที่อยากรู้อยากเห็นและมีกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล

2. หลักสูตรสถานศึกษาควรส่งเสริมการพัฒนาการด้านจิตวิญญาณ จริยธรรม สังคมและวัฒนธรรม เป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ สามารถช่วยพัฒนาสังคมให้เป็นธรรมขึ้น ควรพัฒนาความตระหนัก เข้าใจและยอมรับสภาพแวดล้อมที่ตนดำรงชีวิตอยู่

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539:11) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า การที่จะทราบว่าการศึกษาในระดับต่าง ๆ จะดีหรือไม่ดีสามารถศึกษาได้จากหลักสูตรการศึกษาในระดับนั้น ๆ ของประเทศเพราะหลักสูตรเป็นเครื่องมือในการปรับจุดมุ่งหมายและนโยบายทางการศึกษาของชาติเข้าสู่การปฏิบัติในสถาบันการศึกษาในระดับต่าง ๆ หลักสูตรจะเป็นเหมือนกับหางเสือที่จะคอยกำหนดทิศทางในการเรียนการสอนเป็นไปตามความมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาที่มุ่งสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน หลักสูตรจึงเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษา

สุนีย์ ภูพันธ์ (2546:17) ให้ความสำคัญของหลักสูตรไว้ดังนี้

1. หลักสูตรเปรียบเสมือนเบ้าหลอมพลเมืองให้มีคุณภาพ

2. หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการจัดการศึกษา
3. หลักสูตรเป็นโครงการและแนวทางในการให้การศึกษา
4. ในระดับโรงเรียนหลักสูตรจะให้แนวปฏิบัติแก่ครู
5. หลักสูตรเป็นแนวทางในการส่งเสริมความเจริญงอกงามและพัฒนาการของเด็กตาม

จุดมุ่งหมายของการศึกษา

6. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดแนวทางในการจัดประสบการณ์ว่า ผู้เรียนและสังคมควรจะ
ได้รับสิ่งใดบ้างที่จะเป็นประโยชน์แก่เด็กโดยตรง

7. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดว่า เนื้อหาวิชาอะไรบ้างที่จะช่วยให้เด็กมีชีวิตอยู่ในสังคม
อย่างราบรื่น เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติและบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม

8. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดว่า วิธีการดำเนินชีวิตของเด็กให้เป็นไปได้ด้วยความราบรื่น
และผาสุกเป็นอย่างไร

9. หลักสูตรย่อมทำนายลักษณะของสังคมในอนาคตว่าเป็นอย่างไร

10. หลักสูตรย่อมกำหนดแนวทางความรู้ ความสามารถ ความประพฤติ ทักษะและเจตคติ
ของผู้เรียนในอันที่จะอยู่ร่วมในสังคมและบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและชาติบ้านเมือง

จากข้อความกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่าความสำคัญของหลักสูตรเป็นเครื่องมือในการปรับ
จุดมุ่งหมายและนโยบายทางการศึกษาของชาติเข้าสู่การปฏิบัติในสถานบันการศึกษาระดับ
ต่าง ๆ กำหนดแนวทางความรู้ ความสามารถ ความประพฤติ ทักษะและเจตคติของผู้เรียนในอันที่จะ
อยู่ร่วมในสังคมและบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและชาติบ้านเมือง

3. องค์ประกอบของหลักสูตร

สุนีย์ ภูพันธ์ (2546:19) แบ่งองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
2. เนื้อหา
3. การนำหลักสูตรไปใช้
4. การประเมินผลหลักสูตร

สุมิตร คุณานุกร (2520:9) กล่าวว่าเมื่อพิจารณาหลักสูตรในแง่ขององค์ประกอบแล้วจะมี

4 องค์ประกอบด้วยกัน คือ

1. ความมุ่งหมาย
2. เนื้อหา
3. การนำหลักสูตรไปใช้
4. การประเมินผล

ธารง บัวศรี (2532:8) ที่กล่าวว่าหลักสูตรนั้นมีองค์ประกอบที่สำคัญและขาดไม่ได้อย่างน้อย 6 อย่าง คือ

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
2. จุดประสงค์ของการเรียนการสอน
3. เนื้อหาสาระและประสบการณ์
4. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน
5. วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน
6. การประเมินผล

ทาบ (Taba, 1962 :10) กล่าวว่าไว้ว่าหลักสูตรควรมีองค์ประกอบอยู่ 4 อย่างคือ

1. วัตถุประสงค์ทั่วไปและวัตถุประสงค์เฉพาะวิชา
2. เนื้อหาวิชา และจำนวนชั่วโมงสอนแต่ละวิชา
3. กระบวนการสอนและการเรียนหรือการนำหลักสูตรไปใช้
4. โครงการประเมินผลการสอนตามหลักสูตร

ชอุ่ม กรไกร (2537:15) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ว่าประกอบด้วย วัตถุประสงค์ทั่วไป และวัตถุประสงค์เฉพาะวิชา เนื้อหาวิชาและจำนวนชั่วโมงสำหรับการสอนแต่ละวิชา กระบวนการเรียนการสอนหรือการนำหลักสูตรไปใช้ และโครงการประเมินหลักสูตร

จากแนวคิดข้างต้นสรุปได้ว่าองค์ประกอบของหลักสูตรที่สำคัญควรมีอย่างน้อย 4 ประการคือ 1) จุดมุ่งหมาย 2) เนื้อหา 3) การจัดกระบวนการเรียนการสอน 4) การประเมินผล

4. มิติการพัฒนาหลักสูตรและการสร้างหลักสูตร

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539:13-15) ได้ให้ความหมายและมิติของการพัฒนาหลักสูตรและการสร้างหลักสูตรไว้ว่า การสร้างหลักสูตร (curriculum construction) หมายถึงกระบวนการวางแผนและพัฒนาประสบการณ์การเรียนรู้ต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียนอันประกอบด้วย การตัดสินใจเกี่ยวกับการเลือกจุดมุ่งหมายสำหรับวิชาหรือหลักสูตรที่จัดทำขึ้นใหม่ การเลือกและจัดประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้เรียนและสื่อการเรียนการสอน วิธีการนำหลักสูตรไปใช้ให้บรรลุผลตามเป้าหมายและการประเมินความสำเร็จของหลักสูตรที่สร้างขึ้นใหม่นั้น

การสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรประกอบด้วย 3 มิติ (dimensions) คือ 1) การวางแผนจัดทำหรือร่างหลักสูตร (curriculum planning) 2) การใช้หลักสูตร (curriculum implementation) และ 3) การประเมินผลหลักสูตร (curriculum evaluation) การสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรให้มีคุณภาพได้นั้นย่อมขึ้นอยู่กับว่าแต่ละมิติมีประสิทธิผลมากน้อยเพียงใด

การวางแผนจัดทำหรือยกร่างหลักสูตรประกอบด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน การกำหนดจุดมุ่งหมาย การกำหนดเนื้อหาสาระและประสบการณ์เรียนรู้ การกำหนดการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ การใช้หลักสูตรประกอบด้วยการจัดทำวัสดุหลักสูตรต่าง ๆ ที่ช่วยให้ผู้ใช้หลักสูตรสามารถใช้หลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ การผลิตและใช้สื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ การเตรียมบุคลากร การบริหารหลักสูตรและการดำเนินการสอนตามหลักสูตร

การประเมินผลหลักสูตรประกอบด้วยการประเมินเอกสารหลักสูตร การประเมินการใช้หลักสูตร การประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร และการประเมินหลักสูตรทั้งระบบ

จากความหมายและความคิดเห็นของนักการศึกษาหลายท่านดังกล่าวนี้พอสรุปได้ว่าหลักสูตรนั้นเป็นคำศัพท์ทางการศึกษาคำหนึ่งที่คนส่วนใหญ่รู้จักคุ้นเคย และมีผู้ให้ความหมายไว้มากมายแตกต่างกันไป ซึ่งโดยทั่วไปจะแบ่งเป็นระดับกว้างๆ ได้ 2 ระดับ ดังนี้

1.หลักสูตรระดับชาติหรือหลักสูตรแม่บท เป็นหลักสูตรที่กำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ และกิจกรรมอย่างกว้าง ๆ เพื่อให้ทุกคนได้เรียนรู้คล้ายคลึงกันและเพื่อสร้างเอกลักษณ์ของชาติซึ่งในส่วนนี้กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้รับผิดชอบ

2.หลักสูตรท้องถิ่น เป็นหลักสูตรที่นำเอาหลักสูตรแม่บทมาปรับ เพิ่ม ขยาย หรือสร้างหลักสูตรย่อยในระดับท้องถิ่นขึ้นมาเสริมหลักสูตรแม่บทเพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพความจำเป็นหรือความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ ดังนั้นหลักสูตรในระดับนี้จะมีลักษณะเป็นแนวปฏิบัติได้มากกว่าหลักสูตรแม่บท

5. การนำหลักสูตรไปใช้

สันต์ ชรรมบำรุง (2527:120) กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้หมายถึงการที่ผู้บริหารโรงเรียนและครูนำโครงการของหลักสูตรที่เป็นรูปเล่มนั้นไปปฏิบัติให้บังเกิดผล และรวมถึงการบริหารงานด้านวิชาการของโรงเรียนเพื่ออำนวยความสะดวกให้ครูและนักเรียนสามารถสอนและเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สัจจ อุทรานันท์ (2532:260) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้ว่าเป็นขั้นตอนของการนำหลักสูตรไปสู่การเรียนการสอนในห้องเรียน ได้แก่การจัดเอกสารประกอบหลักสูตร การเตรียมบุคลากร การบริหารและบริการหลักสูตร และการนิเทศการใช้หลักสูตร

โบแชมป์ (Beauchamp.1975:164) ได้ให้ความหมายของการนำหลักสูตรไปใช้ว่า การนำหลักสูตรไปใช้หมายถึง การนำหลักสูตรไปปฏิบัติ โดยประกอบด้วยกระบวนการที่สำคัญที่สุดคือการดัดแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้ครูได้มีการพัฒนาการเรียนการสอน

สมิตร คุณานุกร(2523:130) ได้กล่าวถึงการนำหลักสูตรไปใช้ว่าประกอบด้วยกิจกรรม 3 ประการคือ

1.การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน เนื่องจากหลักสูตรระดับชาติหรือหลักสูตรแม่บท นั้นได้กำหนดความมุ่งหมาย เนื้อหาวิชาที่จะสอน กิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลไว้ อย่างกว้าง ๆ มีลักษณะยืดหยุ่นได้เพื่อสะดวกแก่การนำไปปรับใช้ให้เข้ากับสภาพของท้องถิ่น ผู้นำหลักสูตรไปใช้จะต้องแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน กล่าวคือ ตีความหมายและกำหนดรายละเอียด ของหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นหรือของโรงเรียน แล้วออกมาในรูปของเอกสาร เช่นประมวลการสอน โครงการสอน คู่มือการสอน หรือบันทึกการสอน เป็นต้น เพื่อให้ครูใช้ได้ สะดวกและสอนผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายของหลักสูตร

2.การจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ภายในโรงเรียน การที่หลักสูตรจะสัมฤทธิ์ผลตาม ความมุ่งหมายได้มากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการจัดปัจจัยหลาย ๆ ด้านมาเสริม ผู้บริหาร โรงเรียน ควรสำรวจดูปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ของโรงเรียนว่าเหมาะสมกับการนำหลักสูตรมาปฏิบัติ หรือไม่ ผู้บริหารต้องคำนึงถึงขนาดของห้องเรียนและจำนวนนักเรียน ห้องสมุด วัสดุอุปกรณ์การ สอนต่างๆ ที่จะเอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอนให้แก่ครู เพื่อให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ และบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องการ นอกจากนี้การจัดตารางสอน การจัดครูเข้าสอน ประมวลผลการสอน โครงการสอน แบบเรียน ฯลฯ ล้วนเป็นปัจจัยที่จะส่งเสริมหรือสกัดกั้นการ ปฏิบัติงานของครูตามที่หลักสูตรได้กำหนดไว้

3.การสอนของครู การสอนของครูถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการนำหลักสูตรไป ใช้การสอนของครูจะต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เลือกวิธีการให้เหมาะสมเพื่อให้ การนำหลักสูตรไปใช้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ครูผู้สอนจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงการสอนของตน ผู้บริหารโรงเรียน มีหน้าที่ให้ความรู้ ให้คำแนะนำ อำนวยความสะดวก ให้กำลังใจแก่ครูหรือการ ส่งเสริมงานวิชาการภายในโรงเรียนให้บรรลุตามความมุ่งหมายของหลักสูตร

สุนีย์ ภูพันธ์ (2546:227-238) กล่าวถึงขั้นตอนการนำหลักสูตรไปใช้ มีขั้นตอนดังนี้

1.ขั้นการเตรียมการใช้หลักสูตร ในการเตรียมการใช้หลักสูตรเป็นขั้นตอนที่สำคัญ ประกอบด้วย

2.การตรวจสอบลักษณะหลักสูตร เพื่อศึกษาหาวิธีการที่จะนำหลักสูตรไปใช้ปฏิบัติ ได้จริงตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร

3.การวางแผนและทำโครงการศึกษานำร่อง เป็นการตรวจสอบคุณภาพความเป็นไป ได้ของหลักสูตรก่อนนำไปใช้ปฏิบัติจริง

4.การประเมินโครงการศึกษานำร่อง เพื่อนำความคิดเห็นบางส่วนมาปรับปรุงหลักสูตรให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

5.การประชาสัมพันธ์หลักสูตร เป็นสิ่งที่ควรให้ผู้เกี่ยวข้องทราบสิ่งสำคัญที่เปลี่ยนแปลงไป

6.การเตรียมบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เป็นการอบรมครูผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรต้องคำนึงถึงและต้องกระทำอย่างรอบครอบ นับแต่ขั้นเตรียมการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นที่นำมาใช้การวางแผนและวิธีการฝึกอบรมบุคลากร

1.ขั้นตอนการใช้หลักสูตร เป็นการแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน การใช้หลักสูตรจะมีงานหลักอยู่ 3 ลักษณะ ได้แก่

1.1การบริหารและบริการหลักสูตร ได้แก่ การจัดครูเข้าสอนตามหลักสูตร บริการวัสดุหลักสูตร และการบริการหลักสูตรภายในโรงเรียน

1.2การดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร ได้แก่ การปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น การจัดทำแผนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน

1.3การสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร ได้แก่ การจัดงบประมาณ การใช้อาคารสถานที่ การอบรมเพิ่มเติมระหว่างการใช้หลักสูตร และการจัดตั้งศูนย์วิชาการเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร

2.ขั้นตอนติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตร

1.1การนิเทศและติดตามการใช้หลักสูตรในโรงเรียนต้องคำนึงถึง การให้คำแนะนำช่วยเหลือ ไม่ใช่คอยตรวจสอบเพื่อจับผิดแต่ประการใด

1.2การติดตามและการประเมินผลการใช้หลักสูตรสอดคล้องกับ วิชัย วงษ์ใหญ่ (2533:184) ที่กล่าวไว้ว่า การนำหลักสูตรไปใช้ให้บรรลุผลนั้นผู้บริหารโรงเรียนควรจัดวางแผนเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรดังนี้

1. การเตรียมวางแผนเพื่อใช้หลักสูตรใหม่ ผู้บริหารโรงเรียนและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนจะต้องศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรว่า จุดมุ่งหมายของการพัฒนาหลักสูตรและการสอนครั้งนี้มีเป้าประสงค์ที่แท้จริงคืออะไรและสอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียนและชุมชนเพียงไร ทางโรงเรียนมีความพร้อมต่อการนำหลักสูตรมาปรับใช้อย่างไรบ้าง วัสดุประกอบหลักสูตรและแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่จะนำเข้ามามีส่วนช่วยในการพัฒนาหลักสูตรนี้จะจัดหาได้อย่างไรและโดยวิธีใด งบประมาณและอาคารสถานที่พอเพียงหรือไม่ การ

เตรียมบุคลากรเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรจะทำโดยวิธีใด การวางแผนงานเพื่อใช้หลักสูตรใหม่อย่างรอบคอบและมีขั้นตอนจะทำให้การใช้หลักสูตรบรรลุจุดมุ่งหมายได้ง่าย

2. การเตรียมจัดการอบรมครูเพื่อใช้หลักสูตรใหม่ โรงเรียนควรจัดอบรมในรูปการประชุมเชิงปฏิบัติการให้ครูได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหาของหลักสูตรและวิธีหลักสูตรไปใช้ในห้องเรียนโดยการสร้างกำหนดการสอน ประมวลการสอน การเลือกและจัดประสบการณ์เรียน และทดลองสอนเพื่อแก้ไขปรับปรุงหลังจากการประชุมปฏิบัติการแล้ว ผู้บริหาร โรงเรียนจะต้องคอยดูแลนิเทศและบริการครูอย่างใกล้ชิดเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร

3. การจัดครูเข้าสอน การจัดครูเข้าสอนเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบเพราะครูจะเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างมากในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็ก ดังนั้นตัวครูจะต้องมองเห็นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงในสังคม ครูจะต้องก้าวให้ทันกับเหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพราะครูจะเป็นผู้ที่ทำให้นักเรียนทุกคนมีโอกาสและมีส่วนร่วมในชีวิตสังคมปัจจุบันมากที่สุด ฉะนั้นการคัดเลือกและจัดครูเข้าสอนจึงต้องระมัดระวัง แม้ว่าครูจะผ่านการฝึกอบรมการใช้หลักสูตรมาแล้วก็ตาม

4. การจัดตารางสอน การจัดตารางสอนเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาและอุปสรรคในการใช้หลักสูตรได้เหมือนกัน ในการจัดตารางสอนควรคำนึงถึงการเรียนรู้วิชาต่าง ๆ ไม่ควรใช้เวลาเท่าๆกัน ระดับของความยากง่ายของการเรียนรู้ก็ย่อมแตกต่างกัน ช่วงการเรียนรู้จะต้องเป็นไปเพื่อเสริมพัฒนาการของผู้เรียนและเหมาะสมกับวัยและความสามารถของผู้เรียนและรวมถึงอัตราเวลาเรียนในแต่ละภาคการศึกษาและรอบปีการศึกษาตลอดจนชั่วโมงสอนของครู นอกจากนี้การใช้อาคารสถานที่ ห้องเรียน โรงฝึกงาน ห้องทดลอง จะต้องมีการใช้ตลอดเวลาจึงจะถือว่าการใช้อาคารสถานที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

5. การจัดบริการวัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการเรียน การจัดทำกำหนดการสอน ประมวลการสอน แผนการสอน พัฒนาคู่มือ แบบเรียน และสื่อการสอน เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องจัดทำ โดยเฉพาะแผนการสอนจะช่วยให้ครูเห็นแนวทางว่าจะเลือกกิจกรรมอะไรให้กับเด็กและกิจกรรมอะไรที่จะทำให้นักเรียนอยากเรียน การจัดทำสื่อการเรียนการสอนควรจะร่วมกันทำ เพราะจะเป็นการประหยัดแรงงาน งบประมาณ และครอบคลุมเนื้อหาสาระได้มากกว่า และที่สำคัญคือผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความสามารถความสนใจและตรงกับความต้องการของชุมชน

6. การประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตร การประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตรกับผู้ปกครองคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนและประชาชนในชุมชนนั้น เป็นสิ่งที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจว่าการใช้หลักสูตรใหม่นั้นถูกหลานของเขาจะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรเกี่ยวกับการเรียนรู้ เจตคติ ค่านิยม และความสามารถในการแก้ปัญหา การประชาสัมพันธ์หลักสูตร

จะต้องทำติดต่อกันไป และแต่ละครั้งไม่ควรนานเพราะจะทำให้เกิดความเบื่อหน่าย การใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องช่วยประชาสัมพันธ์หลักสูตรเช่น วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์จะช่วยได้มาก

7. การจัดสภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ และการเลือกสรร โครงการกิจกรรมเสริมหลักสูตร การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนเป็นสิ่งสำคัญ เพราะการเรียนรู้ของเด็กไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น สภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียนก็จะเป็นส่วนช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้ เช่น การจัดบริการอาหารกลางวัน เด็กจะได้แนวคิดเกี่ยวกับการเลือกคุณค่าอาหารที่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต การบริโภคอาหารที่ได้สัดส่วนและถูกลักษณะและมรรยาทในการรับประทานอาหาร เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เด็กจะเกิดการเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติโดยไม่รู้ตัวและผลจากการเรียนรู้นี้จะช่วยนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงชีวิต ความเป็นอยู่ของครอบครัวเด็กต่อไป

8. การจัดโครงการประเมินผลการใช้หลักสูตรและการปรับปรุงหลักสูตร การจัดโครงการประเมินผลการใช้หลักสูตรและการปรับปรุงหลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญและต้องกระทำเป็นขั้นตอน ถ้าจุดมุ่งหมายของการใช้หลักสูตรกำหนดไว้อย่างชัดเจน การประเมินเพื่อปรับปรุงก็จะทำได้ง่ายและทราบว่า การปรับปรุงควรจะเริ่มที่จุดใดบ้าง วิธีการทำนั้นจะอย่างไร การประเมินผลหลักสูตร ควรจะคำนึงถึงการประเมินผลทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

จากแนวคิดดังกล่าวการนำหลักสูตรไปใช้ โรงเรียนเป็นหน่วยงานปฏิบัติที่สำคัญที่สุด ผู้บริหารต้องเข้าใจหลักสูตร สามารถชี้แนวทางในการปรับหลักสูตร การพัฒนาการเรียนการสอนได้ และการนำหลักสูตรไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องอาศัยกิจกรรมและกระบวนการหลายๆ ประเภท ได้แก่การจัดทำเอกสารและคู่มือการใช้หลักสูตร การเตรียมบุคลากร การบริหารและการบริการหลักสูตร การดำเนินการสอนตามหลักสูตร การนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น

1.ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น

สัจจ อูทรานันท์ (2532:312) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นว่า หมายถึง การจัดประสบการณ์การเรียนการสอนต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับท้องถิ่นขึ้นมาเสริมหลักสูตรแกนกลางและเป็นการปรับหลักสูตรแกนกลางให้เข้ากับสภาพท้องถิ่น

กรมการฝึกหัดครู (2535:8) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรระดับท้องถิ่นคือรายละเอียดเนื้อหาสาระ แผนการสอน สื่อการเรียนการสอน เอกสารความรู้ หนังสือเสริมประสบการณ์ ที่จัดขึ้นเพื่อให้สอดคล้องเฉพาะท้องถิ่น ซึ่งแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกันดังนั้นหลักสูตรท้องถิ่นจึงเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรแกนกลาง หรือหลักสูตรแม่บท ส่วนการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น

คือ การปรับและเพิ่มรายละเอียดเนื้อหา ปรับและเสริมกิจกรรมการเรียนการสอน พัฒนาวิธีสอนให้หลากหลาย ทำสื่อการเรียนการสอนเพิ่มเติม และจัดทำหลักสูตรเพิ่มเติมซึ่งสามารถทำได้ทันทีโดยไม่ต้องขออนุญาต เพราะไม่ได้แก้จุดประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลาง

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539:107) ได้กล่าวถึงความหมายของหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นว่า หมายถึงมวลประสบการณ์ที่สถานศึกษาหรือหน่วยงานและบุคคลในท้องถิ่นจัดให้แก่ผู้เรียนตามสภาพและความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ

ในส่วนของกรมวิชาการ(2539:2) ให้ความหมายหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นไว้ว่าหมายถึงหลักสูตรที่กระทรวงศึกษาธิการเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่นตามข้อกำหนดโครงสร้างของหลักสูตรทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้เรื่องราวของท้องถิ่นของตน เรียนรู้สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมในท้องถิ่น ตลอดจนสามารถแก้ปัญหา พัฒนาชีวิตของตนเอง ครอบครัว และสังคมได้ ความรู้ดังกล่าวอาจมาจาก ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมไว้และได้ถ่ายทอดกันมาในแต่ละยุคแต่ละสมัย

สนิท จิมเล็ก (2542:11) ได้กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรในระดับห้องเรียนว่า หลักสูตรระดับห้องเรียน เป็นหลักสูตรที่มีความสำคัญที่สุด และบุคคลที่มีความสำคัญที่สุด คือครู ซึ่งจะเป็นผู้นำเอาหลักสูตรระดับชาติ ระดับท้องถิ่น มาปรับให้เหมาะสมเพื่อให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่ได้กำหนดไว้

กรมวิชาการ(2542:8-9) ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นว่ามี 2 ลักษณะคือ การปรับหลักสูตรกลางให้เข้ากับสภาพของท้องถิ่นและการสร้างหลักสูตรย่อยในระดับท้องถิ่นขึ้นมาเสริมหลักสูตรกลาง

การพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นเป็นลักษณะของการปรับและเพิ่มรายละเอียดของเนื้อหาปรับและเสริมกิจกรรมการเรียนการสอน พัฒนาวิธีการสอนให้หลากหลาย ทำสื่อการเรียนการสอนและหลักสูตรเพิ่มเติม ซึ่งการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นสามารถทำได้ทันทีโดยไม่ต้องขออนุญาตจากกรมวิชาการ ส่วนหลักสูตรระดับท้องถิ่น หมายถึงรายละเอียดเนื้อหาสาระ แผนการสอนเอกสารความรู้หนังสือเสริมประสบการณ์ที่จัดทำเพิ่มขึ้นเฉพาะท้องถิ่น ดังนั้นหลักสูตรระดับท้องถิ่นจึงเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บท

จากแนวคิดของนักการศึกษาและหน่วยงานทางการศึกษาเกี่ยวกับ ความหมายของหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นและการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นสรุปได้ว่า หมายถึงการนำเอาหลักสูตรแม่บทในระดับชาติไปสู่การปฏิบัติให้ได้ผลยิ่งขึ้น โดยการปรับเพิ่ม ขยาย หรือสร้างหลักสูตรย่อยขึ้นมาเสริมหลักสูตรแม่บท เพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ

2. เหตุผลและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น

มีนักการศึกษาได้กล่าวถึงลักษณะแนวคิดและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรไว้ดังนี้
ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539:100-110) ได้กล่าวถึงเหตุผลและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น ไว้ว่า

1. หลักสูตรแกนกลางได้มีการกำหนดจุดมุ่งหมายเนื้อหาสาระและกิจกรรมอย่างกว้าง ๆ เพื่อให้ทุกคนได้เรียนรู้ที่เหมือนกัน ทำให้กระบวนการเรียนการสอนมุ่งเนื้อหาสาระ และประสบการณ์ที่เป็นหลักการทั่ว ๆ ไปไม่สามารถประมวลรายละเอียดเกี่ยวกับสาระความรู้ ตามสภาพแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นในแต่ละแห่งได้ทั้งหมดจึงต้องมีการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นได้มากที่สุด

2. การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีผลกระทบมีผลกระทบโดยตรงต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยทั้งในเมืองและชนบทจึงต้องมีหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นเพื่อปรับสภาพของผู้เรียนให้สามารถรับกับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะผลกระทบที่เกิดขึ้นกับท้องถิ่นเพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปพัฒนาตน ครอบครัวและท้องถิ่น และสามารถดำรงชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างมีความสุข

3. การเรียนรู้ที่ดีควรจะเรียนรู้จากสิ่งใกล้ตัวไปยังสิ่งที่ไกลตัว เพราะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถดูดซับได้รวดเร็วกว่า จึงควรมีหลักสูตรระดับท้องถิ่นเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตจริงตามสภาพเศรษฐกิจ สังคมของท้องถิ่นตน แทนที่จะเรียนรู้สิ่งเรื่องไกลตัวซึ่งทำให้ผู้เรียนไม่รู้จักตนเอง ไม่รู้จักชีวิต ไม่เข้าใจและไม่มีความรู้สึกที่ดีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ตัว และการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นจะช่วยปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักและความผูกพันรวมทั้งมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง

4. หลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นสามารถนำทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการในการเรียนการสอน มีผลทำให้ผู้เรียนได้รู้จักท้องถิ่นและเกิดความรักผูกพันในท้องถิ่นของตนเอง และสามารถใช้ทรัพยากรในการประกอบอาชีพได้

อุดม เชยกิจวงศ์ (2545:6-20) มีความเห็นเกี่ยวกับลักษณะ แนวคิด เหตุผลและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. ลักษณะของหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นจึงเป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นจากปัญหาและความต้องการของผู้เรียนเป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นเพื่อแก้ปัญหาในท้องถิ่น ดังนั้นหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นจึงมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

1. เป็นหลักสูตรที่ตอบสนองชีวิตจริงของผู้เรียนที่เป็นปัจจุบัน เพื่อนำไปสู่การเตรียมอนาคตรวมทั้งมีความเข้าใจในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วที่เกิดขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้

2. เป็นหลักสูตรที่พัฒนาจากความต้องการหรือสิ่งที่ปัญหา ที่สอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหา

3. เป็นหลักสูตรระยะสั้นที่เป็นปัจจุบันและตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายในปัจจุบัน

4. เป็นหลักสูตรที่บูรณาการวิชาต่างๆและบูรณาการกับชีวิตจริงได้

5. เป็นหลักสูตรที่ได้มาจากสภาพปัญหาหรือความต้องการของผู้เรียนและชุมชนอย่างแท้จริง

6. เป็นหลักสูตรที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามระดับความสามารถ และตรงกับสภาพปัญหาของตนเอง

2. ความสำคัญของหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นหลักสูตรมีความสำคัญดังนี้

1. ตอบสนองการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนตามสภาพปัญหาที่เป็นจริง

2. ตอบสนองความหลากหลายของปัญหา มุ่งพัฒนาชีวิต

3. ทำให้การเรียนมีความหมายต่อชีวิตจริง และผู้เรียนสามารถประยุกต์ไปใช้ได้ในชีวิตจริงสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตจริง และมุ่งเน้นการเรียนรู้อย่างบูรณาการ

4. ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการแสวงหาความรู้เพื่อที่จะมาใช้เป็นข้อมูลในการแก้ปัญหาในชีวิตของตนเอง สังเคราะห์ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจที่เหมาะสมกับชีวิต

5. ชุมชนเป็นภูมิปัญญาเบื้องต้นและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียนซึ่งเป็นสมาชิกในชุมชน

6. ส่งเสริมให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาของตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้จากท้องถิ่นของตน

7. ส่งเสริมความเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพของสังคมในด้านศีลธรรม จริยธรรม การดำรงไว้ซึ่งสังคมประชาธิปไตย การร่วมรักษาสังแวดล้อม ก่อให้เกิดศรัทธาเชื่อมั่นภูมิใจในภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ชุมชนและชาติ

8. สามารถพัฒนาเพิ่มขึ้นได้ตลอดเวลา เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้ตลอดเวลา

3. แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นเพื่อให้หลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นตอบสนองชีวิตที่เป็นปัจจุบันรวมถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วที่เกิดขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหา จึงมีแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นดังนี้

1. พื้นฐานของชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมไทยกล่าวคือ

1.1 ชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของผู้เรียน ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนที่ได้จากการสำรวจจะตอบสนองต่อการจัดกระบวนการเรียนการสอน

1.2 ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชีวิตมนุษย์จะเติบโตในลักษณะองค์รวมได้ ต้องเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เขาอาศัยอยู่

2. พื้นฐานของพุทธศาสนา ประกอบด้วย

2.1 อิทัปปัจจยตา หลักพุทธศาสนาเชื่อว่าเพราะมีสิ่งนี้ สิ่งนั้นจึงตามมา หรือเมื่อมีอย่างนี้แล้ว อย่างนั้นจะตามมา ทุกอย่างมีความเกี่ยวข้องร้อยรัดกันไปการจัดการเรียนการสอนจะเน้นการจัดในลักษณะของการบูรณาการเรียนรู้สู่ชีวิตจริง

2.2 เชื่อว่าทุกสิ่งมาจากเหตุ การเรียนการสอนควรหาเหตุว่าทำไมจึงเป็นอย่างนี้ จะทำให้ทราบสาเหตุที่แท้จริง การเรียนการสอนจึงต้องให้คนได้เรียนรู้การหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาที่เกิดขึ้น

2.3 อริยสัจสี่ (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นให้สอดคล้องกับชีวิตของผู้เรียนและชุมชน

3. หลักการของการเรียนรู้ โดยเน้นหลักการต่อไปนี้

3.1 การเรียนรู้แบบองค์รวม หรือแบบสหวิทยาการ จะเหมาะสมกับชีวิตจริงมากกว่า

3.2 การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการเรียนการสอนในชุมชนจึงเน้นปัญหาด้านต่าง ๆ รวมทั้งตัวผู้เรียนด้วยที่สามารถนำมาใช้เป็นสื่อเพื่อการเรียนของผู้เรียน โดยเฉพาะหลักสูตรท้องถิ่นซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับสภาพปัญหาความเป็นอยู่ของผู้เรียนที่อยู่ในชุมชน

3.3 พื้นฐานของทฤษฎีเชิงระบบ ระบบ คือ การนำเอาองค์ประกอบหลาย ๆ ส่วนมาสอดคล้องประสานกันอย่างมีความสอดคล้อง สัมพันธ์ต่อเนื่องและส่งเสริมซึ่งกันและกัน จนเกิดสัมฤทธิ์ผลตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

การพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น โดยวิธีของทฤษฎีเชิงระบบจึงพัฒนาตามขั้นตอนดังนี้

1. ปัญหา คือปัญหาที่มาจากเหตุ

2. ความต้องการ

3. หัวข้อเนื้อหา
4. สารสำคัญ
5. วัตถุประสงค์
6. กระบวนการเรียนรู้ที่ครอบคลุม I-P-O (input – process – output)
7. สื่อการเรียนการสอน
8. การประเมินผล

3.4 ผู้เรียนเป็นสำคัญ การดำเนินชีวิตของผู้เรียนจะมีการคลุกคลีกับสภาพสังคมที่แตกต่างกัน การจัดการเรียนการสอนจึงต้องใช้เทคนิคและกระบวนการ โดยคำนึงถึงผู้เรียนเป็นหลัก

4. การศึกษาตลอดชีวิต ถือเป็นกระบวนการจัดการศึกษาที่ส่งผลให้คนสามารถจัดการกับชีวิตของเขาด้วยตนเอง ให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

5. การขยายผลและการประยุกต์ความรู้ไปใช้ ในชีวิตจริงได้

6. ทฤษฎีการสร้างปัญญา คนเรียนรู้จากความรู้ที่สร้างขึ้นมาโดยตรงเปรียบเทียบข้อมูลใหม่กับประสบการณ์เดิม แล้วสร้างประสบการณ์หรือความรู้ใหม่ต่อไปเรื่อย ๆ จนเกิดปัญญา ประสบการณ์เดิมที่ผู้เรียนมี ถือได้ว่าเป็น ข้อมูล หากผู้เรียนมีประสบการณ์ใหม่ที่ได้รับจัดหมวดหมู่ มีการจัดระบบเป็นข้อมูลใหม่ ถือได้ว่าผู้เรียนมีสาระของ เนื้อหาประสบการณ์ นำข้อมูลความรู้ที่มีอยู่ไปวิเคราะห์ แยกแยะและสรุปสร้างเป็นความรู้ใหม่ เพื่อสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ ผู้เรียนจะเกิด ความรู้ความเข้าใจ และผู้เรียนได้นำความรู้ในขั้นนี้ไปใช้บ่อย ๆ ทดลองทำไปเรื่อย ๆ จากสถานการณ์หนึ่งไปสถานการณ์หนึ่ง จนเกิดเป็นแนวทางใหม่ที่คิดค้นได้ด้วยตนเอง ผู้เรียนจะเกิดปัญญา

7. การบูรณาการ เน้นการบูรณาการความรู้สู่การนำไปใช้ในชีวิตจริง

8. เน้นการต่อยอดความคิดมากกว่าการถ่ายทอดความรู้เพียงอย่างเดียว มนุษย์ถ้าสามารถคิดได้คิดเป็น ก็สามารถแสวงหาความรู้ได้อันจะส่งผลให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตที่ดีอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

การได้มาของหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นที่จะพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย อาจพัฒนาได้หลายวิธี ดังนี้

1. จากปัญหาของผู้เรียนและวิถีชีวิตของผู้เรียนในขณะนั้น

ในท้องถิ่นที่ผู้เรียนอาศัยอยู่มีปัญหาอะไรบ้างอาจพาออกไปดูแล้วให้ผู้เรียนบันทึกได้ว่า ได้พบเห็นอะไรบ้างที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง จากข้อมูลที่บันทึกได้จะใช้ประโยชน์ได้โดยครู และผู้เรียนนำมาร่วมกันสร้างหลักสูตรท้องถิ่นขึ้น

2. จากการสำรวจสภาพปัญหาชุมชน

การสำรวจสภาพปัญหาชุมชน เป็นการศึกษาข้อมูลความเป็นอยู่ของชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล จึงเป็นวิถีชีวิตตามสภาพจริงของผู้เรียนอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นเพื่อให้การเรียนการสอนตามความต้องการของชีวิตที่แท้จริงของผู้เรียนและบรรลุวัตถุประสงค์สูงสุด ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรท้องถิ่นควรมีการสำรวจสภาพปัญหาในชุมชนเป็นระยะ ๆ เพื่อให้เนื้อหาในการเรียนการสอนเป็นปัจจุบันอยู่เสมอ

3. จากสภาพวิกฤตทางสังคมในปัจจุบัน

สภาพวิกฤตทางสังคม สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในสภาวะปัจจุบันอย่างเร่งด่วน และมีความเร่งรีบในการแก้ไขให้หมด และปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อคนในชุมชน หากไม่ได้รับความสนใจหรือเตรียมการป้องกันแก้ไขแล้วอาจทำให้เกิดปัญหาร้ายแรงต่อชุมชนติดตามมาได้ ดังนั้นจึงควรมีการสำรวจปัญหาวิกฤตทางสังคมที่นับว่ามีผลกระทบต่อชุมชน เพื่อจะได้จัดเนื้อหาและการเรียนการสอนได้ตรงกับปัญหานั้น ๆ ซึ่งจะทำให้เกิดการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่ดีด้วย

4. จากภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นแหล่งความรู้ของชุมชน เป็นความรู้ที่ควรได้รับการเผยแพร่เพื่อสร้างความภูมิใจในท้องถิ่นนั้น ๆ การพัฒนาหลักสูตรโดยภูมิปัญญา เป็นเรื่องที่ไม่ยาก ถ้ามีการสำรวจ รวบรวมสิ่งที่เป็นคุณค่าในท้องถิ่นที่ควรอนุรักษ์ แล้วพัฒนาหลักสูตรขึ้น โดยความร่วมมือของครู ผู้เรียน ผู้รู้ในชุมชน และผู้ปกครอง

5. จากหลักสูตรแกนกลาง

ครูต้องศึกษาหลักสูตรให้เข้าใจอย่างชัดเจน รู้ว่าจะต้องทำอะไรบ้างเพื่อสามารถตอบสนองกับการดำเนินการ หลักการ และจุดมุ่งหมายของหลักสูตรหลักการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นมีหลักในการพัฒนาที่ส่งผลให้กลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

1. การเรียนรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ (learning to learn)
2. การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาความสามารถในการปฏิบัติงานจริง (learning to work)
3. การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพ (learning to be)
4. การเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกัน (learning to live together)

สัจจ อุทรานันท์ (2532:111) ได้ให้เหตุผลและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น ไว้ดังนี้

1. ตามหลักการของหลักสูตรนั้น หลักสูตรที่สร้างขึ้นจำเป็นต้องมีความสอดคล้องกับสภาพปัญหา ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมนั้น ๆ ด้วยเหตุที่จากหลักสูตรที่สร้างขึ้นมี

จุดมุ่งหมายสำหรับใช้ในชุมชนแห่งหนึ่งได้โดยเฉพาะ ขอมจะตอบสนองความต้องการของสังคมได้มากที่สุด

2. ในการพัฒนาหลักสูตรได้มีการยอมรับความสำคัญของผู้ใช้หลักสูตรเป็นอย่างมาก ได้มีการยอมรับว่าสมควรจะให้ผู้ใช้หลักสูตรมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรด้วย ในทางปฏิบัติถ้าหากหลักสูตรได้พัฒนาขึ้นมาใช้ในระดับชุมชนที่ไม่กว้างขวางมากนัก ก็ขอมจะสามารถเปิดโอกาสให้ผู้ใช้หลักสูตรได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรได้

จากการให้ความคิดเห็นของนักการศึกษาข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นมีความจำเป็นและต้องดำเนินการพัฒนาให้มีขึ้น เพราะด้วยเหตุผลดังนี้

1. หลักสูตรแกนกลางมีการกำหนดจุดมุ่งหมายและเนื้อหา ไม่สอดคล้องกับสภาพผู้เรียนและปัญหาของท้องถิ่น จึงต้องมีการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น

2. เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

3. การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดปัญหาในการดำรงชีวิตของคน ดังนั้นจึงต้องพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตจริงของตนเองและสามารถประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

4. เพื่อให้สามารถนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนได้รู้จักท้องถิ่นของตน และเกิดความรักเกิดความผูกพันกับท้องถิ่น

5. เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

3. กระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น

การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นเป็นการนำหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บทมาพัฒนาโดยการขยายหรือปรับให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นเพื่อนำไปใช้ ซึ่งมีนักการศึกษาได้นำเสนอกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ดังนี้

สนิท จิมเล็ก(2542:12) ได้กล่าวถึงกระบวนการและวิธีการดำเนินงานการพัฒนาหลักสูตรในระดับท้องถิ่น ดังนี้

1. จัดตั้งคณะกรรมการ เป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถทั้งทางด้านเนื้อหาของท้องถิ่น และมีความตั้งใจในการปฏิบัติงาน ได้แก่ ครูผู้สอน ผู้บริหาร โรงเรียน สศึกษานิเทศก์ วิทยากรท้องถิ่น และนักวิชาการ

2. ต้องมีการหาข้อมูลที่แท้จริงทั้งหลักสูตรแม่บท สภาพและปัญหาของชุมชน วิเคราะห์ศักยภาพของโรงเรียน เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาหลักสูตรให้ตรงตามความต้องการของท้องถิ่น

3. กำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตรท้องถิ่น เป็นจุดประสงค์มุ่งให้ผู้เรียนบรรลุผลหลังจากวิทยานั้น ๆ

4. การกำหนดเนื้อหา นำจุดประสงค์ที่ระบุมากำหนดเป็นเนื้อหาสาระ ให้ครอบคลุมทั้งความรู้และทักษะ แล้วนำมาแยกเป็นเนื้อหาย่อย ซึ่งในส่วนนี้สามารถนำมาปรับเปลี่ยนเนื้อหาที่จะสอนให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น ้วย พื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียน มีความต่อเนื่องกับรายวิชาในชั้นเรียน ถูกต้องทันสมัย น่าสนใจ เหมาะสมกับเวลา

5. การกำหนดกิจกรรม เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์การเรียนรู้กิจกรรมไม่ควรมากหรือน้อยเกินไป เป็นทักษะกระบวนการโดยนักเรียนเป็นผู้กระทำ ครูเป็นผู้คอยประสานกิจกรรมและชี้แนะ

6. การกำหนดคาบเวลาเรียน ให้ถือเอาโครงสร้างของหลักสูตรแม่บท และปริมาณของเนื้อหาที่ผู้เรียนจะต้องเรียนเป็นเครื่องกำหนด

7. การกำหนดเกณฑ์การวัดและการประเมินผล มีการกำหนดเกณฑ์การวัดและประเมินผลในรายวิชาที่จัดทำขึ้นใหม่ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติ จะได้ดำเนินการวัดและประเมินผลได้ตรงกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร

8. การจัดทำเอกสารหลักสูตร เมื่อสร้างหรือจัดทำหลักสูตรรายวิชาใหม่แล้วคณะทำงานควรจัดทำเอกสารหลักสูตร เช่น แผนการสอน คู่มือครู หนังสืออ่านเพิ่มเติม เพื่อให้ผู้สอนสามารถนำหลักสูตรไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

9. การตรวจสอบคุณภาพและการทดลองใช้หลักสูตร เป็นการตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรและวัสดุหลักสูตรต่าง ๆ เพื่อนำมาปรับปรุงข้อบกพร่องก่อนนำไปใช้จริง

10. การนำขออนุมัติใช้หลักสูตร เมื่อตรวจสอบแก้ไขเรียบร้อยแล้ว คณะทำงานนำหลักสูตรที่สร้างขึ้นใหม่ เขียนตามแบบฟอร์มที่กระทรวงกำหนด แล้วเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามลำดับขั้นเพื่อขออนุมัติการใช้หลักสูตร

11. การนำหลักสูตรไปใช้ขณะรอการอนุมัติ คณะทำงานต้องวางแผนการใช้หลักสูตรควบคู่กันไป และเมื่อหลักสูตรได้รับการอนุมัติแล้ว ก็สามารถดำเนินการใช้หลักสูตรได้

12. การประเมินผลหลักสูตร เมื่อนำหลักสูตรไปใช้ ควรมีการประเมินผลเพื่อพิจารณาเกี่ยวกับคุณค่าของหลักสูตรเป็นอย่างไร ให้ผลตรงตามจุดประสงค์ไว้หรือไม่ มีส่วนใดที่ต้องปรับปรุงหลักสูตรนี้ ควรใช้ต่อไปหรือควรยกเลิก

อุดม เชยทิวส์ (2545:33-37) ที่ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น มีความสอดคล้องกับ ความต้องการของท้องถิ่นและผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้อย่างมีคุณภาพนั้น ผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจำเป็นต้องศึกษากระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ทุกขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การสำรวจสภาพปัญหาชุมชนเป็นการศึกษาความเป็นอยู่ของชุมชนและ ผู้เรียน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับ การพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง ข้อมูลสภาพปัญหาชุมชนได้มาด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น

1.1 ศึกษาข้อมูลโดยการสำรวจชุมชน เรียกว่า ข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ผู้สำรวจเข้าไปเก็บข้อมูลโดยตรงจากชุมชน เป็นข้อมูลที่แสดงถึงสภาพที่แท้จริงของชุมชน

1.2 ศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เรียกว่า ข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งเป็นข้อมูลที่มีผู้สำรวจศึกษารวบรวมไว้แล้ว และจากหน่วยงานอื่นที่ได้รวบรวมไว้

2. การวิเคราะห์สภาพปัญหาและกำหนดความต้องการ

การวิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชนเป็นกระบวนการในการนำข้อมูลจากการสำรวจมาจัดกลุ่มเรียงลำดับความสำคัญของปัญหา และกำหนดความต้องการจากสภาพปัญหา เพื่อนำสู่การจัดทำผังหลักสูตรท้องถิ่น ที่สนองต่อความต้องการชุมชนหรือผู้เรียนอย่างแท้จริง ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาชุมชนและความต้องการของผู้เรียน โดยนำวิธีการ new participatory technique มาใช้ ซึ่งมีกระบวนการดังนี้

2.1 อภิปรายปัญหา เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจมาอภิปรายเพื่อกลั่นกรองให้ได้ปัญหาที่ตรงกับสภาพจริง

2.2 เขียนสภาพปัญหา ผู้สำรวจนำข้อมูลที่ได้มาเขียนสภาพปัญหาในแผ่นกระดาษปัญหาละ 1 แผ่น โดยเขียนความคิดเห็นของตนเอง ให้เห็นเป็นรูปธรรมและเป็นประโยคที่สมบูรณ์

2.3 จัดกลุ่มปัญหา เป็นขั้นตอนที่นำปัญหาของแต่ละคนที่เขียนในแผ่นกระดาษทุกปัญหามาจัดกลุ่มเป้าหมายที่ตรงกันหรือมีความหมายคล้ายคลึงกัน รวบรวมไว้เป็นกลุ่มเดียวกัน

2.4 ตรวจสอบปัญหา โดยนำปัญหาที่จัดกลุ่มไว้แล้วมาตรวจสอบ ถ้ายังไม่ถูกต้อง ให้จัดใหม่พร้อมเรียงลำดับความรุนแรงของปัญหา โดยพิจารณาจากความถี่ของจำนวนปัญหาที่เขียนในแผ่นกระดาษ

2.5 ตั้งชื่อหัวข้อปัญหา เมื่อจัดกลุ่มปัญหาแล้วให้ตั้งชื่อหัวข้อของกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่มปัญหา การตั้งชื่อหัวข้อปัญหาควรตั้งให้ชัดเจนเป็นรูปธรรม

2.6 กำหนดความต้องการ ความต้องการที่กำหนดนี้ควรเป็นความต้องการที่ครูและผู้เรียนสามารถช่วยกันแก้ไขได้ ถ้าความต้องการที่กำหนดขึ้นไม่สามารถแก้ไขได้ ให้นำเสนอต่อผู้มีอำนาจหรือผู้ที่เกี่ยวข้องพิจารณาดำเนินการแก้ไขต่อไป

2.7 จัดลำดับความต้องการ เป็นการนำความต้องการที่กำหนดไว้แล้วมาเรียงลำดับเพื่อนำไปกำหนดหัวข้อเนื้อหาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยใช้วิธีฉันทานุมัติ

3. การจัดทำผังหลักสูตร

ผังหลักสูตร หมายถึง กรอบความคิดในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หลังจากกำหนดความต้องการได้แล้ว ให้นำข้อความต้องการมาจัดทำผังหลักสูตรท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสะดวกคล่องกับหลักสูตรแกนกลาง โดยการสร้างกรอบหัวเรื่องย่อย วิเคราะห์และจัดลำดับจากเนื้อหาง่ายไปสู่เนื้อหาที่ยากขึ้น การสร้างกรอบเรื่องย่อยสามารถสร้างเพิ่มเติมได้เมื่อพบปัญหาเพิ่มเติมจากคำแนะนำความต้องการของผู้เรียน

4. การเขียนแผนการสอน

การพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นจะเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ตามสภาพจริงที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อว่า ผู้เรียนจะรู้อะไร อยากทำอะไร และสามารถทำอะไรได้ ครูต้องร่วมกับผู้เรียนในการเขียนแผนการสอน ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

4.1 การกำหนดหัวข้อเรื่อง (theme)

หัวเรื่อง กำหนดจากสภาพปัญหาหรือความต้องการของชุมชนหรือผู้เรียนในพื้นที่ ให้นำหัวเรื่องย่อยแต่ละเรื่องจากผังหลักสูตรมาเขียนแผนการสอน

4.2 การเขียนสาระสำคัญ (concept)

สาระสำคัญ หมายถึง บทสรุปในความสำคัญของเรื่อง เน้นถึงความคิดรวบยอด หลักการ ทักษะ หรือลักษณะนิสัยที่ต้องการปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน การเขียนสาระสำคัญมีหลักการเขียนดังนี้

1. เขียนในรูปประโยคบอกเล่า ในลักษณะลักษณะเด่น หรือให้เห็นสาระที่จะสอน หรือการบอกเหตุผล หรือการให้คำนิยาม หรือจำกัดความ หรือบอกประโยชน์ หรือคุณลักษณะของผู้เรียนที่พึงประสงค์

2. เขียนในลักษณะวงกว้างหรือวงแคบก็ได้ ขึ้นอยู่กับครูและผู้เรียนซึ่งจะวัดและประเมินผลเป็นรูปธรรมได้

3. สาระสำคัญในแต่ละเรื่อง อาจมีประเด็นที่หลากหลายซึ่งผู้เขียนสาระสำคัญต้องกำหนดว่าอะไรคือความต้องการที่จะให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน

4. เขียนสาระสำคัญ ต้องให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ปลายทาง

4.3 กำหนดขอบเขตเนื้อหา

เป็นการระบุหัวข้อเนื้อหานั้นให้ครอบคลุมและสัมพันธ์กับวิชาใด สามารถระบุจำนวนชั่วโมงในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้และบูรณาการการเรียนการสอนมีหลักการเขียนโดย

1. ผู้เขียนหลักสูตรต้องรู้ขอบเขตโครงสร้างของหลักสูตรแกนกลางที่มีอยู่

2. เขียนขอบเขตเนื้อหาให้บูรณาการองค์ความรู้ครอบคลุมหลักสูตรที่มีอยู่ในจุดประสงค์ของหลักสูตรนั้น ๆ

3. กำหนดระยะเวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ทั้งการศึกษาด้วยตนเองและศึกษาจากกิจกรรมการพบกลุ่ม

4.4 กำหนดจุดประสงค์ทั่วไปหรือจุดประสงค์ปลายทาง

เป็นจุดประสงค์ที่คาดว่าผู้เรียนเรียนจบในเนื้อหาวิชาแล้วมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างไร โดยมีหลักการเขียนดังนี้

1. ผู้เขียนจะต้องตระหนักถึงมวลประสบการณ์การจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

2. เขียนในรูปของประโยค ที่คาดว่าต้องการให้ผู้เรียนเป็นเช่นไร

3. การเขียนต้องมีคำหลัก (key words) ที่บอกจุดประสงค์ที่เป็นความคาดหวังชัดเจนและครอบคลุมด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน

4.5 กำหนดจุดประสงค์เฉพาะหรือจุดประสงค์นำทาง

เป็นจุดประสงค์ย่อยหรือเป้าหมายของการเรียนการสอนที่ปรารถนาจะให้เกิดกับผู้เรียนในการเรียนการสอนแต่ละหัวข้อเรื่องย่อย

1. เขียนบอกพฤติกรรมคาดหวังให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน

2. เขียนพฤติกรรมที่ผู้เรียนสามารถเปลี่ยนแปลงเป็นรูปธรรมการปฏิบัติ และวัดผลได้

3. เขียนให้เป็นพฤติกรรมย่อยที่เป็นรายละเอียด อธิบายเพิ่มเติมจุดประสงค์ทั่วไปหรือจุดประสงค์ปลายทาง

4.6 กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยใช้ทฤษฎีเชิงระบบ

1. ครูและผู้เรียน ร่วมกันรวบรวมความรู้ เป็นขั้นตอนการจัดกิจกรรม หรือช่วง input แก่ผู้เรียน

2. ผู้เรียน นำความรู้ที่ได้รับไปอภิปรายหรือคิดค้นวิธีปรับ/ประยุกต์ ใช้ในวิถีชีวิตของผู้เรียน เป็นขั้นตอนกระบวนการหรือ process ในการนำความรู้ไปใช้ของผู้เรียน

3. ผู้เรียน แสดงผลของความรู้หรือการเรียนรู้ที่สามารถประยุกต์ใช้กับชีวิตซึ่งเป็นขั้นตอนของผลผลิตหรือ output

4.7 กำหนดสื่อการเรียนการสอน โดยมีหลักการเขียนดังนี้

1. ระบุงานการเรียนการสอนที่ต้องใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนทุกจุดประสงค์เฉพาะเนื้อหาย่อยแต่ละเรื่อง

2.ระบุชื่อสื่อเอกสาร สื่อ โสตทัศนูปกรณ์ที่ต้องการใช้เป็นรายจุดประสงค์เฉพาะ โดยกำหนดวิธีการใช้สื่อนั้น ๆ

4.8 ประเมินผล โดยการใช้แฟ้มสะสมงานซึ่งเป็นผลการทำงานที่ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ แล้วเก็บเข้าแฟ้มสะสมไว้ ครูให้ผู้เรียนประเมินชิ้นงานของตนเองโดยการเลือกชิ้นงานที่ดีที่สุดเพื่อไว้ประเมินผลต่อไป โดยมีหลักการดังนี้

1. เขียนวิธีการประเมินผลโดยจำแนกตามจุดประสงค์เฉพาะของเนื้อหาแต่ละเรื่อง
2. เขียนวิธีการประเมินผลที่สามารถตรวจสอบพฤติกรรมของผู้เรียนว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

5. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ครูและผู้เรียนร่วมกันพัฒนา โดยโรงเรียนอำนวยความสะดวกและกำกับดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามสภาพจริง ซึ่งครูและผู้เรียนร่วมกันพัฒนาขึ้นตามความต้องการทางนโยบายของรัฐ โดยมีวิธีดำเนินการดังนี้

1. ครูและผู้เรียนร่วมกันกำหนดระยะเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามสภาพความเป็นไปได้ โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการหาความรู้ (input) กระบวนการนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ (process) และกระบวนการแสดงผลของความรู้และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน (output)

2. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามกระบวนการโดยยึดหลักทฤษฎีเชิงระบบ (system approach)

6. การประเมินผล

เนื่องจากการเรียนรู้ตามสภาพจริงเป็นการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังนั้นการประเมินผลจึงต้องเน้นการประเมินตามสภาพจริง (authentic assessment) ซึ่งประเมินอิงความสามารถและการพัฒนาของผู้เรียน

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539:123-134) ได้กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นว่าประกอบด้วยขั้นตอนต่อไปนี้คือ

1. การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น
2. การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน
3. การกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตรระดับท้องถิ่น
4. การกำหนดเนื้อหา
5. การกำหนดกิจกรรม
6. การกำหนดคาบเวลาเรียน

7. การกำหนดเกณฑ์การวัดและประเมินผล
8. การจัดทำเอกสารหลักสูตร
9. การตรวจสอบคุณภาพ และการทดลองใช้หลักสูตร
10. การเสนอขออนุมัติใช้หลักสูตร
11. การนำหลักสูตรไปใช้
12. การประเมินผลหลักสูตร

การนำหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น ไปใช้เป็นขั้นตอนที่สำคัญขั้นหนึ่งของการพัฒนาหลักสูตรซึ่งเป็นหน้าที่ของโรงเรียนที่จะนำหลักสูตรไปสู่ การปฏิบัติ และในการวิจัยครั้งนี้จะได้กล่าวถึงความหมายของการนำหลักสูตรไปใช้

กรมวิชาการ(2534:25) กล่าวว่า การดำเนินการใช้หลักสูตรเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาทุกระดับจะต้องให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่โรงเรียนเป็นหน่วยปฏิบัติที่สำคัญที่สุดผู้บริหารจะต้องศึกษาหลักสูตร เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร สามารถชี้แนะแนวทางในการปรับหลักสูตร การพัฒนาการเรียนการสอน การนิเทศ การศึกษา การบริหารหลักสูตร การประเมินผลเพื่อยกมาตรฐานวิชาการ โรงเรียน ตลอดจนการประชาสัมพันธ์หลักสูตรให้ผู้เกี่ยวข้องเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ แนวปฏิบัติในโรงเรียน และต้องจัดให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของหลักสูตรในการช่วยให้หลักสูตรบรรลุจุดมุ่งหมายนั้น สิ่งจำเป็นต้องคำนึงถึงมีดังนี้

1. การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้เอื้อต่อการใช้หลักสูตร
- 2.การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
- 3.การจัดทำกำหนดการสอนและตารางสอน
- 4.การจัดชั้นเรียน
- 5.การนิเทศติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตรของโรงเรียน
- 6.การส่งเสริมงานทางด้านวิชาการ
- 7.แนวปฏิบัติในห้องเรียน

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) กล่าวถึงการนำหลักสูตรไปใช้ในระดับท้องถิ่น มีงานหลักที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรมีอยู่ 2 งานคือ

- 1.งานบริหารหลักสูตร มีกิจกรรมสำคัญคือ ศึกษาวิเคราะห์และทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและเอกสารหลักสูตร การเตรียมบุคลากรภายในโรงเรียน การจัดครูเข้าสอน การจัดตารางสอน การจัดแผนการเรียน การจัดบริการวัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่ผู้ใช้หลักสูตร (เช่น อาคารสถานที่ งบประมาณ การบริการห้องสมุด

เป็นต้น) การนิเทศติดตามและการประเมินผลการใช้หลักสูตร การประชาสัมพันธ์หลักสูตรแก่ผู้ปกครองและชุมชน

2.งานสอน เป็นการนำหลักสูตรที่วางแผนไว้ไปสู่การสอน ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของครูผู้สอนที่จะให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมตามที่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร มีกิจกรรมที่สำคัญคือ การทำความเข้าใจในหลักสูตรแม่บท และปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น การวางแผนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตร การพัฒนาและการใช้สื่อการเรียนการสอน การจัดสอนซ่อมเสริม การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

การประเมินผลหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นเป็นขั้นตอนที่สำคัญขั้นหนึ่งของการพัฒนาหลักสูตรซึ่งมีผู้ให้ความหมายและวัตถุประสงค์ของการประเมินผลหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นไว้ดังนี้

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539:19) ได้กล่าวความหมายของการประเมินหลักสูตรมีความหมายถึงการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล แล้วนำข้อมูลมาใช้ในการตัดสินใจเลือกหรือปัญหาเพื่อหาทางปรับแก้ไขส่วนประกอบทุกส่วนของหลักสูตรให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้นหรือตัดสินใจคุณค่าของหลักสูตรนั้น ๆ

ธำรง บัวศรี (2531) ได้กล่าวถึง การประเมินผลการใช้หลักสูตรว่าเป็นการประเมินผลในขั้นปฏิบัติการ(implementing) การประเมินผลประเภทนี้เริ่มขึ้นหลังจากที่นำหลักสูตรหรือโครงการที่จัดทำขึ้นไปใช้ในสภาพที่เป็นจริง จุดมุ่งหมายของการประเมินประเภทนี้เพื่อส่งข้อมูลป้อนกลับ(feedback) มาให้ผู้ปฏิบัติงานซึ่งจำแนกจุดมุ่งหมายได้ 3 ประการคือ

- 1.เพื่อตรวจสอบหาข้อบกพร่องหรือทำนายข้อบกพร่องที่จะเกิดขึ้น
- 2.ให้ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อเป็นประโยชน์ในการตัดสินใจของผู้ปฏิบัติงาน
- 3.เพื่อเป็นประโยชน์ในการเก็บหลักฐานในการปฏิบัติงาน

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2524) กล่าวถึงการประเมินผลหลักสูตรหมายถึง การพิจารณาหาคำตอบเกี่ยวกับคุณค่าของหลักสูตร ว่าสัมฤทธิ์ผลตามที่ได้ตั้งจุดมุ่งหมายไว้หรือไม่ มากน้อยเพียงใด โดยใช้ผลจากการวัดในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อตัดสินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร โดยมีขอบเขตคือ

- 1.การวิเคราะห์ตัวหลักสูตร
- 2.การวิเคราะห์กระบวนการของการนำหลักสูตรไปใช้
- 3.การวิเคราะห์สัมฤทธิ์ผลในการเรียนของนักเรียน
- 4.การวิเคราะห์โครงการประเมินผลหลักสูตร

การที่โรงเรียนจะจัดการศึกษาให้ผู้เรียนบรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้นั้นควรมีการประเมินผลหลักสูตรและนำผลการประเมินไปใช้ปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา โดยได้ดำเนินการดังนี้ (กรมวิชาการ, 2534)

1. กำหนดให้การประเมินผลหลักสูตรเป็นกิจกรรมของทุกฝ่ายและทุกงาน
2. สร้างความเข้าใจการประเมินผลหลักสูตรด้วยตนเอง ให้เกิดขึ้นกับคณะครูในโรงเรียน
3. มอบหมายงานการประเมินผลแต่ละด้านให้ผู้ปฏิบัติงานดำเนินการตามระยะเวลา
4. ดำเนินการประเมิน
5. สรุปผลการประเมินของผู้ปฏิบัติงาน
6. นำผลการประเมินมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนางานของโรงเรียน

จากแนวคิดต่าง ๆ ของนักการศึกษา ผู้วิจัยสรุปขั้นตอนหรือกระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นได้ดังนี้

1. การสร้างหลักสูตร ต้องยึดหลักดังนี้
 - 1.1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน
 - 1.2 การกำหนดจุดมุ่งหมาย
 - 1.3 การกำหนดเนื้อหาสาระ
 - 1.4 การกำหนดประสบการณ์เรียนรู้
 - 1.5 การกำหนดวิธีการวัดผลประเมินผล
2. การนำหลักสูตรไปใช้
 - 2.1 งานบริหารหลักสูตร
 - 2.2 งานสอน
3. การประเมินผลหลักสูตร
 - 3.1 การวิเคราะห์ตัวหลักสูตร
 - 3.2 การวิเคราะห์กระบวนการของการนำหลักสูตรไปใช้
 - 3.3 การวิเคราะห์สัมฤทธิ์ผลในการเรียนของนักเรียน
 - 3.4 ติดตามประเมินผลการดำเนินการประเมินผลหลักสูตรตามความต้องการของ

ท้องถิ่น

4. แนวทางการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น

การกำหนดแนวทางการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นมีนักการศึกษาได้กล่าวถึงไว้ดังนี้

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539:123) ได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นไว้ 3 ลักษณะ คือ

1. การจัดทำหรือสร้างหลักสูตรสร้างรายวิชาใหม่ที่ไม่ได้ปรากฏอยู่ในหลักสูตรแม่บทให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นหรือการสร้างหลักสูตรย่อยในระดับท้องถิ่นขึ้นมาเสริมหลักสูตรแม่บท

2. การปรับหลักสูตรแม่บทให้สอดคล้องกับสภาพ ปัญหา และความต้องการของท้องถิ่นซึ่งสามารถดำเนินการได้ดังนี้

1. ปรับเพิ่มและ/หรือขยายเนื้อหาสาระรายวิชาในหลักสูตรแม่บท
2. ปรับเพิ่มและ/หรือขยายกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริม
3. ปรับเพิ่มและ/หรือจัดทำสื่อการเรียนการสอนขึ้นมาใหม่

3. การพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นในลักษณะหลักสูตรระยะสั้นสำหรับท้องถิ่นใด ท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ

สังัด อุทรานันท์ (2532:312-314) ได้เสนอวิธีการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรไว้ 2 ลักษณะ ได้แก่

1. การปรับหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บทให้เข้ากับหลักสูตรท้องถิ่น เนื่องจากหลักสูตรแม่บทที่ใช้ในประเทศไทยเป็นหลักสูตรที่ร่างจากส่วนกลางเนื้อหาสาระอาจไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น โรงเรียนและท้องถิ่นจึงสามารถปรับองค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งของหลักสูตรแม่บทที่กำหนดไว้อย่างกว้าง เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นโดยตรงเช่นการปรับเนื้อหาสาระของรายวิชา การปรับสื่อการเรียนการสอน

2. การสร้างหลักสูตรย่อยในระดับท้องถิ่นขึ้นมาเสริมหลักสูตรกลาง การจัดทำหลักสูตรย่อยในระดับท้องถิ่นในเรื่องของหลักสูตรอาชีพ โดยโรงเรียนและท้องถิ่นจะร่วมกันสร้างหลักสูตรย่อยหรือหลักสูตรใหม่สำหรับนำไปใช้สอน เสริมเนื้อหากลุ่มวิชาใดวิชาหนึ่งในหลักสูตรแม่บท

รัตนะ บัวสนธ์ (2536:169-170) ได้กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นเป็นลักษณะหลักสูตรเฉพาะกิจและเป็นหลักสูตรระยะสั้นที่พัฒนาขึ้นใช้กับชุมชนท้องถิ่นใด ๆ ตามความต้องการและความสมัครใจของผู้เรียน รวมทั้งสอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ และ วัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งแตกต่างจากการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นตาม 2 วิธีดังกล่าวมาข้างต้น ซึ่งจะใช้ร่วมกับหลักสูตรแม่บทที่พัฒนาขึ้น โดยกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

กรมวิชาการ (2536:51) ได้กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นว่ามีขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังนี้

1. ศึกษาจุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรม และคาบเวลาที่กำหนดไว้ในคำอธิบาย หรือคำอธิบายรายวิชาของหลักสูตรแม่บท

2. กำหนดรายละเอียดของเนื้อหาที่จะเพิ่ม หรือปรับ สำหรับนำมาให้เรียนรู้ หรือฝึกทักษะ โดยให้เป็นไปตามผลที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์

3. นำเอารายละเอียดที่ได้ตามข้อ 2 ไปปรับเข้าในโครงสร้าง ขอบข่ายของเนื้อหาของกลุ่มประสบการณ์หรือรายวิชาที่สอน แล้วนำไปจัดทำแผนการสอนต่อไป

4. พิจารณาปรับแนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ ให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่ปรับเพิ่มเติม หรือลดนั้น

5. จัดทำคำอธิบายหรือรายวิชาเพิ่มเติมขึ้นใหม่ เป็นการพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นด้วยการจัดทำคำอธิบาย หรือทำรายวิชาเพิ่มจากที่มีปรากฏในหลักสูตรระดับมัธยมศึกษา ท้องถิ่นสามารถจัดทำรายวิชาเพิ่มเติมได้เฉพาะส่วนที่เป็นวิชาบังคับเลือกและวิชาเลือกเสรีทุกกลุ่มวิชา โดยรายวิชาที่เพิ่มเติมนี้จะต้องมีเนื้อหาซ้ำซ้อนกับรายวิชาบังคับแกน บังคับเลือก และเลือกเสรีมีอยู่แล้วในหลักสูตรแม่บท

6. ปรับปรุงและหรือเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนให้เหมาะสม กับการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นลักษณะนี้เป็นการปรับปรุง เลือกใช้สื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ ที่มีอยู่ให้เหมาะสม สอดคล้องกับจุดประสงค์ เนื้อหาของทุกกลุ่มประสบการณ์หรือรายวิชาต่าง ๆ และสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ผลที่ได้เป็นการจัดหา รวบรวมสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่สำหรับใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียน ได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม รวมทั้งสำรวจแหล่งสื่อเพื่อนำมาใช้สำหรับการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ซึ่งท้องถิ่นจะระบุรายละเอียดการใช้และรายชื่อสื่อลงในแผนการสอนที่จัดขึ้น

จากแนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยสรุปแนวทางในการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของ ท้องถิ่นจะทำได้ดังนี้

1. จัดกิจกรรมเสริม
2. การปรับรายละเอียดเนื้อหา
3. การปรับปรุงและเลือกใช้สื่อการเรียน
4. การจัดทำสื่อการเรียนการสอนขึ้นใหม่
5. การจัดทำคำอธิบายหรือรายวิชาเพิ่มเติมขึ้นใหม่

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.งานวิจัยในประเทศ

รัชนิวัลย์ จุลบาท (2539) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง การดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นกลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ ผลการวิจัยพบว่า การจัดทำหลักสูตรระดับท้องถิ่นกลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพในระดับจังหวัดมีการแต่งตั้งคณะกรรมการและศึกษาข้อมูลพื้นฐานก่อนการจัดทำหลักสูตร มีการเตรียมบุคลากรที่เป็นศึกษานิเทศก์สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเพื่อเป็นวิทยากรแกนนำจัดทำแนวการสอนการสอนในกลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ ปัญหาที่พบคือ วิทยากรไม่เพียงพอ คณะกรรมการขาดความรู้ความเข้าใจในขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ขาดงบประมาณในการสนับสนุน ศึกษานิเทศก์อำเภอไม่สามารถออกนิเทศติดตามผลการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอมีการวัดและการประเมินผลโดยการตรวจผลงานการสังเกตการณ์ปฏิบัติงานและการทดสอบ ปัญหาที่พบคือขาดงบประมาณในการดำเนินงาน ครูไม่มีเวลาเตรียมการสอนเนื่องจากสอนหลายวิชา ครูขาดความรู้ความเข้าใจในการเรียนการสอนภาคปฏิบัติ ขาดแหล่งวิชาการค้นคว้าเทคนิคการสอนใหม่ ๆ

ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2540) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคกับ โรงเรียนประถมศึกษาในเขตปริมณฑลกรุงเทพมหานคร ศึกษาจากโรงเรียนประถมศึกษาและชุมชนที่แวดล้อมโรงเรียนผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมประกอบด้วย 3 ปัจจัยคือ

1. กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ประกอบด้วย ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านการเมืองการปกครอง ปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรม
2. กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ ความศรัทธา ความรู้สึกเป็นเจ้าของ ความเป็นห่วงสวัสดิภาพของบุตรหลาน
3. กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน ประกอบด้วยปัจจัยเกี่ยวกับบุคลากรของโรงเรียน ปัจจัยเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติงานของโรงเรียน ปัจจัยเกี่ยวกับผลการปฏิบัติงานของโรงเรียนและปัจจัยอื่น ๆ เช่น ประวัติความเป็นมาของโรงเรียน โรงเรียนของชุมชน

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนประกอบด้วย 3 กลุ่มคือ

1. กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ประกอบด้วย ปัจจัยด้านเศรษฐกิจเป็นโครงสร้างแบบอุตสาหกรรมที่ทำให้คนในชุมชนไม่มีเวลาว่าง ปัจจัยด้านการเมืองการปกครอง เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองการปกครองในท้องถิ่น ก่อให้เกิดความแตกแยกในชุมชน และระบบของการบรรจุแต่งตั้งข้าราชการครูไม่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

2. กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ ความเสื่อมศรัทธา ความไม่ผูกพันกับชุมชน การขาดความสัมพันธ์อันดีกับโรงเรียน และความขัดสนส่วนบุคคล

3. กลุ่มปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน ผู้บริหารและครูรุ่นปัจจุบันขาดความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน บุคลากรในฝ่ายบริหารไม่ให้ความสำคัญกับผู้เข้ามามีส่วนร่วม ครูมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อชาวบ้าน ประพฤติตนไม่เหมาะสม และกีดกันการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชน

พจนา เทียนธาดา (2543) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในระดับประถมศึกษาของโรงเรียนที่ได้รับการรับรองมาตรฐานคุณภาพ การศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปรับและ/หรือสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ได้แก่ ผู้ปกครอง ศิษย์เก่า และผู้ทรงคุณวุฒิ ลักษณะที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมคือเป็นผู้ให้ข้อมูลพื้นฐานร่วมวิเคราะห์สภาพปัญหา และความต้องการของชุมชน และเป็นผู้ให้ความรู้และ/หรือถ่ายทอด ประสบการณ์ ในด้านการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้พบว่า ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเตรียมครู การจัดบริการวัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน และการประชาสัมพันธ์หลักสูตรท้องถิ่น ชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมคือผู้ปกครอง ศิษย์เก่าและ ผู้ทรงคุณวุฒิ ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน คือเป็นผู้ให้ข้อมูลพื้นฐานเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ในด้านการประเมินผลหลักสูตรท้องถิ่นชุมชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วม เนื่องจากนโยบายของโรงเรียนไม่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัญหาที่พบในการมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการปรับและ/หรือสร้างหลักสูตรท้องถิ่น การนำหลักสูตรไปใช้และการประเมินผลหลักสูตรท้องถิ่นคือ ชุมชนไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควรเนื่องจากมีภารกิจมากและโรงเรียนกับชุมชนมีเวลาว่างไม่ตรงกัน ข้อเสนอแนะแนวทางในการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดการเรียนการสอน คือชุมชนควรมีบทบาทในการเป็นผู้ให้ข้อมูลพื้นฐานเป็นแหล่งวิชาการ ร่วมเป็นคณะกรรมการ โรงเรียนหรือที่ปรึกษา ร่วมแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ และสนับสนุนด้านสิ่งของ วัสดุและ/หรืออุปกรณ์ต่าง ๆ สำหรับบทบาทของโรงเรียนในการเสริมสร้างความร่วมมือของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดการเรียนการสอนนั้น โรงเรียนควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน เปิดโอกาสให้ผู้รู้ในชุมชนมาเป็นวิทยากรให้ความรู้ถ่ายทอดประสบการณ์และให้การต้อนรับชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ

พลศรี ไม้ทอง (2543) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนที่ได้รับการรับรองมาตรฐานคุณภาพ การศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน ในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่าในการปรับและ/หรือการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น พบว่าชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปรับหลักสูตรท้องถิ่นเท่านั้น

ชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมคือ ผู้ปกครอง ศิษย์เก่า และผู้ทรงคุณวุฒิ ลักษณะที่เข้ามามีส่วนร่วมคือ ช่วยประสานงานกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง และสนับสนุนด้านสิ่งของ วัสดุ หรืออุปกรณ์ต่าง ๆ ปัญหาที่พบคือ โรงเรียนและชุมชนมีเวลาว่างไม่ตรงกันและชุมชนไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร เนื่องจากมีภารกิจมาก ในการนำหลักสูตรไปใช้นั้น ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเตรียมครู การจัดบริการหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน การประชาสัมพันธ์หลักสูตรท้องถิ่น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการจัดซื้อ/ผลิตสื่อการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่นชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมคือผู้ปกครอง ศิษย์เก่า และผู้ทรงคุณวุฒิ ลักษณะที่เข้ามามีส่วนร่วมคือ เป็นผู้ให้ข้อมูลพื้นฐาน และสนับสนุนด้านสิ่งของ วัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ ปัญหาที่พบคือ โรงเรียนและชุมชนมีเวลาว่างไม่ตรงกัน และชุมชนไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร ในการประเมินผลหลักสูตร ท้องถิ่นนั้นชุมชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมเนื่องจากชุมชนเห็นว่าเป็นหน้าที่ของโรงเรียน และนโยบายของโรงเรียนไม่เอื้อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม แนวทางในการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และการจัดการเรียนการสอนเสนอแนะว่าชุมชนควรมีบทบาทในการเป็น ผู้ให้ข้อมูล แนวคิด และ/หรือข้อเสนอแนะ และเป็นผู้ร่วมกำหนดทิศทางและเป้าหมายของโรงเรียน ส่วนบทบาทของโรงเรียนในการเสริมสร้างความร่วมมือของชุมชนต่อหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดการเรียนการสอนนั้น โรงเรียนควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชนและเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

วิจิตรา ไสยะ (2543) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง การศึกษาการมีส่วนร่วมของบุคลากรท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 8 ในด้านนโยบายในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ด้านการปรับหลักสูตรแม่บทให้เข้ากับสภาพท้องถิ่น และด้านการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเสริมหลักสูตรแม่บท ผลการวิจัยพบว่า ด้านนโยบายในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ศึกษาพิเศษ ผู้บริหารโรงเรียนและครูส่วนใหญ่ มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลและผู้นำท้องถิ่นส่วนใหญ่มีส่วนร่วมโดยการแสดงความคิดเห็นในการกำหนดนโยบาย สำหรับผู้ปกครอง นักเรียนส่วนใหญ่ยังไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ด้านการปรับหลักสูตรแม่บทให้เข้ากับสภาพท้องถิ่น ศึกษาพิเศษและผู้บริหาร โรงเรียนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมโดยการเป็นผู้สนับสนุนครู ครูส่วนใหญ่เป็นผู้ดำเนินการปรับหลักสูตรแม่บท ผู้ปกครองนักเรียนและผู้นำท้องถิ่นส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือด้านทุนทรัพย์ และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลส่วนใหญ่ให้การสนับสนุนในการจัดสรรงบประมาณให้แก่โรงเรียน ด้านการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเสริมหลักสูตรแม่บท ศึกษาพิเศษส่วนใหญ่ให้การสนับสนุนในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นและร่วมเป็นคณะทำงานในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ในขณะที่ผู้บริหารโรงเรียนครู ผู้ปกครองนักเรียน

สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำท้องถิ่นส่วนใหญ่ ไม่มีส่วนร่วมในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเสริมหลักสูตรแม่บท

ต่อศักดิ์ บุญเสือ (2543) อ้างถึงในเทิดศักดิ์ หอมบานเย็น 2548:39) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามทัศนะของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลพบุรี ผลการวิจัยพบว่าควรจัดให้มีการอบรมสัมมนาเกี่ยวกับวิธีการและขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรในระดับท้องถิ่นให้ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปรับปรุงหรือสร้างหลักสูตรขึ้นใช้เองให้สอดคล้องกับสภาพหรือความต้องการของท้องถิ่น

นิยม ศรีวิเศษ (2544) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง การศึกษาแนวทางการจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปีให้มีคุณภาพ ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพระยืน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า ความร่วมมือของชุมชนของชุมชนเป็นปัจจัยที่ดีที่สุด ที่จะดำเนินการจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ให้มีคุณภาพ โดยการจัดให้มีเวทีเสวนาประชาคมที่เน้นการประชุมวางแผน ปฏิบัติ ตรวจสอบและประเมินเพื่อปรับปรุงแบบมีส่วนร่วม

1. การจัดเวทีเสวนาประชาคม เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจกับผู้ปกครองนักเรียน 6 จุดในเขตพื้นที่อำเภอพระยืน นับเป็นการเริ่มต้นที่ดีที่สุดของวิธีการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

2. การวางแผนกลยุทธ์และการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันเป็นความเหมาะสมอย่างยิ่งกับการดำเนินนโยบายเพื่อการนี้

3. การสร้างเครือข่ายการพัฒนา เป็นพันธกิจสำคัญที่โรงเรียนสามารถจะนำเสนอผลิตและผลิตภัณท์สู่สาธารณชนคือแนวทางที่จะจัดการศึกษาให้ประสบผลสำเร็จ

4. การสร้างภาวะผู้นำโดยกลุ่มความร่วมมือเป็นที่เชื่อถือได้ว่าเหมาะสมต่อการใช้ในการจัดการศึกษา

จันทร์ ไชยมูล (2544) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องการบริหารงานการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงราย พบว่า ผู้บริหารส่งเสริมให้บุคลากรในโรงเรียนไปศึกษาดูงานและเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นศึกษาวิเคราะห์สภาพและปัญหาของท้องถิ่นเพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนา การนำปราชญ์ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม การจัดเตรียมงบประมาณ ปัญหาที่โรงเรียนประสบคือ การขาดงบประมาณในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้าน ไม่มีความรู้ความเข้าใจ

เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและทักษะในการเขียนเนื้อหาเป็นลายลักษณ์อักษรและไม่มีเวลาสอน

สังค์ ปินดانا (2545) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนแกนนำ การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ สังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดพะเยา ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนทั้งสองแห่งได้จัดทำหลักสูตรโดยมีความร่วมมือของชุมชน จัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีการใช้สื่อการเรียนการสอนจากภูมิปัญญาในท้องถิ่นและแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ครูผู้สอนเป็นผู้ดำเนินการวัดและประเมินผลโดยเน้นการวัดและประเมินผลตามสภาพจริงมีการรายงานผลการจัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชน ปัญหาในการดำเนินการใช้หลักสูตรท้องถิ่นได้แก่บุคลากรมีความรู้ไม่ชัดเจนในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น การบูรณาการเรียนการสอนมีน้อย ขาดเอกสารศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ผู้ปกครองมีความต้องการเน้นให้นักเรียนเก่งด้านวิชาการมากกว่าด้านอาชีพ

พัชรินทร์ จูแวน (2549) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านบ่อหลวง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในการเสนอข้อมูลสภาพปัจจุบันของโรงเรียน วางแผนส่งเสริมการจัดกิจกรรมด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ประสานงานกับชุมชนในการพัฒนาโรงเรียน ช่วยเหลือด้านแรงงานในการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียน ระดมทุนในรูปแบบต่างๆ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการพัฒนาโรงเรียน แนะนำให้นักเรียนไปศึกษาต่อ ปลูกฝังให้นักเรียนเป็นผู้มีวินัย คุณธรรมจริยธรรม ส่วนข้อเสนอแนะนั้น อยากให้ทางโรงเรียนมีการประชุม สัมมนาเกี่ยวกับการวางแผนและการประเมินผล พร้อมทั้งสร้างสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสถานศึกษาและชุมชน

ยุทธศาสตร์ สิงห์แก้ว (2549) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนานุเคราะห์ในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น โรงเรียนบ้านโนนสมบูรณ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองบัวลำภู ปัญหาที่พบในการศึกษาคือกลุ่มผู้ร่วมศึกษาไม่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดทำหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่น ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่าหลังจากที่ได้ดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการแก่คณะครูและกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานด้วยการให้ความรู้ความเข้าใจและฝึกปฏิบัติพร้อมกับการนิเทศ กำกับติดตามการปฏิบัติงานของกลุ่มผู้ร่วมศึกษาแล้ว ผลที่เกิดขึ้น จากการดำเนินงานทั้ง 2 วงจรเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น คือ 1) คณะครูและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความรู้ ความเข้าใจสามารถร่วมกันจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นการศึกษาสภาพสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติรวมทั้งโบราณสถานและสภาพสังคม วัฒนธรรม ประเพณีของคนในชุมชน 2) ครูสามารถปรับหลักสูตรท้องถิ่นให้เหมาะสมกับระดับชั้นและจัดการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่นสิ่งแวดล้อมศึกษา 3) ครูดำเนินการจัดการเรียนการสอนแล้วสามารถประเมินผล

การเรียนของนักเรียนตามจุดประสงค์ของหลักสูตรท้องถิ่นได้ สรุปการพัฒนานุเคราะห์ในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นพบว่า ครูส่วนมากไม่มีความรู้ไม่เคยผ่านการอบรมเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร และการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียน จากการพัฒนานุเคราะห์ในการจัดทำหลักสูตรในครั้งนี้แล้วครูสามารถจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น การเตรียมการสอน การวิเคราะห์หลักสูตรและการจัดทำแผนการสอนได้สามารถถ่ายทอดทางวัฒนธรรม โดยเน้นผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานที่จะนำไปดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข มีความเข้าใจในคุณค่าของประเพณีและวัฒนธรรมและเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่มีในชุมชน

ณรงค์ อภัยใจ (2549) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านเมืองกีด อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นว่าการมีส่วนร่วมเกือบทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน การประสานงาน การจัดสรรทรัพยากร และการประเมินผล แต่มีบางส่วนเห็นว่าไม่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเกี่ยวกับการจัดทำแผนระยะ 5 ปี และการประสานงานกับผู้ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญมาช่วยสอนในโรงเรียน โดยได้ให้ข้อเสนอแนะว่าควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้น

จิณฉัตร ปะโคทั้ง (2549) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนดีเด่น โรงเรียนกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนดีเด่นมี 5 กลุ่มใหญ่ คือ 1) การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2) การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 3) การมีส่วนร่วมแบบเครือข่ายผู้ปกครองนักเรียน 4) การมีส่วนร่วมในการระดมทุนและ 5) การมีส่วนร่วมในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและยังพบว่ามีรูปแบบที่เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนดีเด่น 5 ประการ คือ 1) การระดมความคิด 2) การร่วมวางแผน 3) การร่วมลงมือทำ 4) การร่วมติดตามประเมินผล 5) การรับประโยชน์ร่วมกัน และพบว่าเงื่อนไขการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นเงื่อนไขการมีส่วนร่วมมาก เป็นเงื่อนไขที่ส่งเสริมและสนับสนุนอยู่ 5 ประการ คือ 1) การมีผู้นำทางศาสนาให้การสนับสนุนและเห็นความสำคัญของการศึกษา 2) ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้นำชุมชนช่วยเหลืออย่างจริงจัง 3) การมีการรวมกลุ่มกันเองในชุมชนหลายกลุ่ม 4) คณะครูมีความสามัคคีและร่วมพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และ 5) ผู้บริหารเป็นที่ยอมรับของคณะครูและชุมชน เงื่อนไขการมีส่วนร่วมน้อยของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน มี 2 ประการ คือ 1) ชุมชนขาดความรู้เรื่องการดำเนินการของโรงเรียนในเรื่องการจัดการเรียนการสอน 2) เงื่อนไขเกี่ยวกับระบบราชการจาก

ปรากฏการณ์ที่ศึกษา สามารถนำมาสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎี รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนดีเด่น โรงเรียนก้นถرارมณั จังหวัดศรีสะเกษ

เลห์ล้า ตรีเอกานุกูล (2549) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนางานวิชาการในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย พบว่าโรงเรียนได้ดำเนินงานด้านการบริหารงานวิชาการ ด้านงานการเรียนการสอน งานการวัดผลประเมินผล งานการจัดกิจกรรม และงานทะเบียน เหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแต่พบว่าการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนที่จะเข้ามาดูแลให้การสนับสนุนในทุกด้านยังมีน้อย ทำให้การพัฒนาคุณภาพงานวิชาการไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน แนวทางการพัฒนางานวิชาการ พบว่าด้านการเรียนการสอน ควรมีการพัฒนาหลักสูตรเดิมและมีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นให้สอดคล้องกับท้องถิ่น โดยให้ตัวแทนจากชุมชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ครูควรจัดทำแผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการใช้สื่อการเรียนการสอนอย่างเหมาะสม ด้านการวัดผลประเมินผล ควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล การประเมินผลให้เป็นไปตามสภาพจริง โดยมีการอบรม สัมมนา นิเทศครูให้เข้าใจและเห็นความสำคัญมากขึ้น พร้อมทั้งรายงานผลให้ผู้ปกครองนักเรียนทราบอยู่เสมอ ด้านการจัดกิจกรรมนักเรียนควรจัดกิจกรรมอย่างหลากหลาย เน้นกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนเกิดพัฒนาในทุกๆด้าน เป็นกิจกรรมที่ร่วมกับชุมชนเพื่อความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ด้านงานทะเบียนผู้บริหารควรให้ความสนใจในการจัดบุคลากรผู้รับผิดชอบ เนื่องจากเป็นงานที่ละเอียดในการดูแลเรื่องเอกสารและให้บริการแก่ผู้มาติดต่อซึ่งต้องให้เกิด ความประทับใจแก่ผู้ใช้บริการเป็นทางหนึ่งในการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนได้

ธวัช วิบูลย์ชาติ (2550) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานพบว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ประกอบด้วยขั้นตอนและกิจกรรมต่างๆดังนี้

1. ขั้นตอนการเตรียมความพร้อมของการจัดทำหลักสูตรกิจกรรมประกอบด้วยการสร้าง ความตระหนักให้แก่บุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การแต่งตั้งกรรมการและอนุกรรมการบริหารหลักสูตร และงานวิชาการ การประชาสัมพันธ์เผยแพร่หลักสูตรในองค์กรในชุมชนทุกฝ่ายทราบ การจัดทำข้อมูลสารสนเทศของสถานศึกษาให้เป็นระบบ การพัฒนาและจัดเตรียมบุคลากรสถานศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

2. ขั้นตอนการดำเนินการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา กิจกรรมประกอบด้วย การศึกษา วิเคราะห์หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน การกำหนดแนวทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา การนำข้อมูลสารสนเทศของสถานศึกษามาใช้ การใช้ข้อมูลและความต้องการของชุมชนในการกำหนด วัตถุประสงค์ เป้าหมายและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ การกำหนดโครงสร้างหลักสูตร การกำหนด

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง กำหนดสาระการเรียนรู้ การกำหนดเวลาเรียน การจัดทำคำอธิบายรายวิชา การจัดทำหน่วยการเรียนรู้ การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ การกำหนดวิธีการรายละเอียดและเกณฑ์ การวัดผลและประเมินผลและการจัดทำเอกสารหลักสูตร

3. ขั้นตอนการวางแผนการใช้หลักสูตรสถานศึกษา ประกอบด้วย การวางแผนการจัดห้องเรียน และชั้นเรียน การกำหนดแหล่งเรียนรู้ การจัด หา เลือก ใช้ และพัฒนาสื่อการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน การวัดผลและประเมินผล จัดกิจกรรมแนะแนว การนิเทศ กำกับ ติดตาม การใช้หลักสูตร การวิจัยเพื่อพัฒนา

วรารุช วดีวรวิทย์ (2550) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในโรงเรียนโสตศึกษา สภาพ ปัญหา และแนวทางการปรับปรุงแก้ไข พบสาเหตุของปัญหาในการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนโสตศึกษาได้แก่ คณะกรรมการคิดว่าเป็นหน้าที่ของผู้บริหารและคณะผู้รับผิดชอบ การเข้าร่วมประชุมเพื่อรับทราบเท่านั้น ไม่มีเวลาเพราะต้องทำงานและคณะกรรมการไม่มีความรู้ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญพบว่า ผู้ที่ควรรับผิดชอบคือผู้อำนวยการสถานศึกษา ช่วงเวลาที่เหมาะสมที่ควรให้คณะกรรมการมีส่วนร่วมคือก่อนเปิดภาคเรียน กลางภาคเรียนและก่อนปิดภาคเรียน โดยควรให้คณะกรรมการสถานศึกษาเข้ารับการอบรมและพัฒนาทั้งภายในและภายนอกสถานที่ เพื่อให้เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเองและสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยต้องให้ความสำคัญในงานทั้ง 4 ด้านคือ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบริหารงานบุคคล ด้านการบริหารทั่วไป เท่าๆกัน

ศักดิ์ผจญ เริงใจ (2550) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่าแนวทางการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา ผู้เชี่ยวชาญและผู้บริหารโรงเรียนเห็นว่ามี ความเหมาะสมและเป็นไปได้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาได้จำนวน 3 ด้าน 48 แนวทางดังนี้

1. ด้านการวางแผนการจัดการศึกษาควรเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมจำนวน 16 แนวทางคือ 1.1) รับรู้สภาพปัญหาและอุปสรรคในการวางแผนการจัดการศึกษา 1.2) เป็นผู้ริเริ่มโดยเสนอความคิดใหม่ๆ ในการวางแผนการจัดการศึกษา 1.3) ร่วมวิเคราะห์สภาพปัญหาต่างๆก่อนวางแผน

2. ด้านการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมจำนวน 16 แนวทาง คือ 2.1) รับรู้สภาพปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำหลักสูตร 2.2) เป็นผู้ริเริ่มโดยเสนอ

ความคิดใหม่ๆ ในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา 2.3) เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มเกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตร

3. ด้านการจัดการเรียนการสอน ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมจำนวน 16 แนวทาง คือ 3.1) รับรู้สภาพปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอน 3.2) เป็นผู้ริเริ่มโดยเสนอความคิดใหม่ๆ ในการจัดการเรียนการสอน 3.3) เข้าร่วมประชุมตัดสินใจในการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้

2.งานวิจัยในต่างประเทศ

วิงเกอร์เตอร์ (Wingerter.1988) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องระดับการมีส่วนร่วมและระดับความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรของผู้บริหารและครูผลการวิจัยพบว่าการมีส่วนร่วมของครูในการพัฒนาหลักสูตรอยู่ในระดับสูงต่อการพัฒนาเป้าหมาย เนื้อหาและการปฏิบัติ ส่วนการมีส่วนร่วมต่อการประเมินผลอยู่ในระดับต่ำและผู้บริหารมีความเห็นว่าครูควรมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในด้านการพัฒนาเป้าหมายและเนื้อหาของหลักสูตรและครูมีความต้องการอย่างยิ่งที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร

ชูเลอร์ (Schuler.1990) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องการเข้าร่วมของประชาชนในการตัดสินใจด้านการจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยมินเนโซตา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ ผลการวิจัยพบว่าประชาชนมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วม การเข้าร่วมโดยไม่มีประสิทธิภาพเกิดจากขาดการสื่อสาร

เอเมนู เทคา (Amenu-Teka.1998) ศึกษาวิจัยเรื่องทัศนคติของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชาวอินเดียน แคนาดา ผลการวิจัยพบว่า โครงการทางด้านการศึกษามีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จในชุมชนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนจะมีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชน นั้น ๆ และเมื่อประชาชนมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งในการจัดการศึกษา จะทำให้การศึกษา ประสบความสำเร็จได้ งานวิจัยของ เอเมนู เทคา เน้นที่การมีส่วนร่วมของชุมชนจะนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายของการศึกษา

จากการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศข้างต้น สรุปได้ว่า ผู้บริหาร ครูผู้สอน ผู้นำชุมชน ควรเห็นความสำคัญและมีความต้องการที่จะพัฒนาหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นให้มากยิ่งขึ้น การนำวิทยากรซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยสอน จะเกิดประโยชน์สำหรับครูและนักเรียนเป็นอย่างมากโดยบทบาทที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประชุมร่วมออกแรง ร่วมในการริเริ่ม ร่วมบริจาคทุนทรัพย์ซึ่งเน้นการดำเนินการที่บทบาทไม่

เด่นชัดทางการจัดการศึกษา ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับ สถานศึกษา เพราะในแต่ละท้องถิ่นจะมีสภาพที่แตกต่างกันออกไป ทั้งสภาพสิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและเทคโนโลยีที่ต้องมีการพัฒนาหรือปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับบริบทและความต้องการของแต่ละท้องถิ่นอีกทั้งเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ จึงศึกษาปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัยได้นำกลยุทธ์ที่ได้ศึกษาดังกล่าวนี้เป็นกรอบความคิดในการวิจัยต่อไป

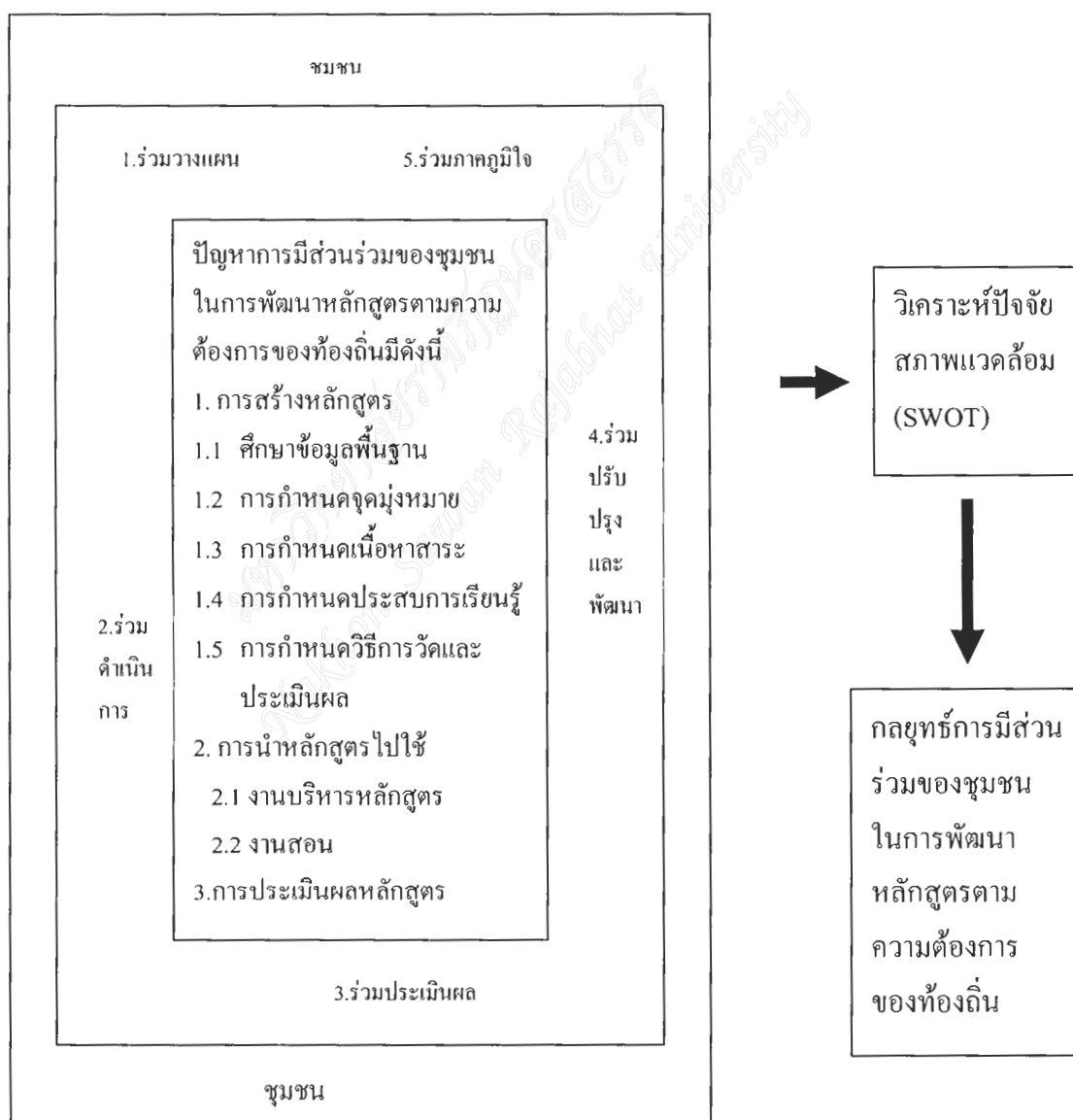
กรอบความคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่เป็นหลักสูตรแม่บทในการจัดการศึกษาของชาติ โดยให้ชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดำเนินการและจัดทำให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น อีกทั้งการจัดทำสาระของหลักสูตรต้องให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตที่แท้จริงของผู้เรียนและสามารถนำไปใช้ในชีวิตรจริงได้ จึงจำเป็นต้องอาศัยความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ของบุคลากรในท้องถิ่นที่หลากหลายในการระดมความคิดในการดำเนินงาน โดยอาศัยปัจจัยและองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญเพื่อให้ได้หลักสูตรที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง และเป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเปิด โอกาสให้ชุมชนเข้ามามีการจัดการศึกษาในชุมชนตลอดจนการสร้างหลักสูตรเพื่อใช้ในชุมชนของตนเองซึ่งการที่จะพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นขึ้นมาใช้ในโรงเรียนนั้น ประชาชน ชุมชน องค์กรต่างๆในท้องถิ่นมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นใน 3 ด้านดังต่อไปนี้

- 1.การสร้างหลักสูตร โดยการปรับ เพิ่ม ขยายหรือสร้างหลักสูตรย่อยขึ้นมาเสริมหลักสูตรแม่บทเพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นนั้นๆ
- 2.การนำหลักสูตรไปใช้ การดำเนินการใช้หลักสูตรเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
- 3.การประเมินผลหลักสูตร โดยการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลแล้วนำข้อมูลมาใช้ในการตัดสินใจข้อบกพร่องหรือปัญหาเพื่อหาทางปรับแก้ไขให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

โดยชุมชนมองการจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของรัฐบาล ของครู หรือของโรงเรียนเพียงอย่างเดียวชุมชนไม่เข้าใจนโยบายการจัดการศึกษาสมัยปัจจุบันที่เน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทุกภาคส่วน ฉะนั้นผู้บริหาร โรงเรียน หัวหน้ากลุ่มบริหารวิชาการ และหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้มี

ส่วนในการจูงใจการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นซึ่งการที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องสร้างกลุ่การทำงานมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น โดยการวิจัยในครั้งนี้ได้นำปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนมาทำการวิเคราะห์ปัจจัยสภาพแวดล้อม(SWOT) และ สนทนากลุ่มเพื่อสร้างกลุ่การทำงานมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น ดังรายละเอียดในกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 2.1 แสดงกรอบความคิดในการวิจัย